

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет соціальних наук

(повне найменування факультету)

Психологія

(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проєкту (роботи)

бакалавр

(ступінь вищої освіти)

на тему Психологічні особливості комунікативних навичок та академічна
успішність студентів-психологів

(назва теми)

Виконав(ла): студент(ка) 4 курсу,
групи СН-112

Спеціальності 053 Психологія

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Психологія

ПОРХУНОВА І.А.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Керівник ПИЛИПЕНКО К.В.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Рецензент МОСАЄВ Ю.В.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет _____ соціальних наук _____
Кафедра _____ «Психологія» _____
Ступінь вищої освіти _____ бакалавр _____
Спеціальність _____ 053 Психологія _____
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) _____ Психологія _____
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« 09 » _____ березня 2026 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

ПОРХУНОВА ІРИНА АНДРІЇВНА

(ПРІЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Психологічні особливості комунікативних навичок та академічна успішність студентів-психологів

керівник проєкту (роботи) кандидат психологічних наук, доцент ПИЛИПЕНКО Катерина Валентинівна

(науковий ступінь, вчене звання, ПРІЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «9» березня 2026 року № 69

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) 01 червня 2026 року

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) 96 сторінок, 51 джерело, 6 рисунків, 6 таблиць, 6 додатків.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) було реалізовано ряд завдань: надано загальну характеристику академічній успішності: поняттю, критеріям та психологічним особливостям; схарактеризовано комунікативні навички як соціально-психологічний чинник академічної успішності; розглянуті теоретичні підходи до дослідження комунікативних навичок у контексті навчальної діяльності; надано загальну характеристику організації, етапам та методам дослідження, вибірці та інструментарію та здійснено аналіз та інтерпретацію результатів дослідження: рівень академічної успішності, взаємозв'язки з соціально-психологічними факторами; окреслено пропозиції щодо вдосконалення комунікативних навичок студентів як чинника підвищення їх академічної успішності.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
таблиця 2.1. Показники академічної успішності студентів-психологів університетів м. Запоріжжя; рис. 2.1. Рівні академічної успішності студентів-психологів університетів м. Запоріжжя; таблиця 2.2. Результати студентів-психологів університетів м. Запоріжжя за методикою «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко) щодо рівня вияву емпатії та її каналів; рис. 2.2. Рівні емпатії студентів-психологів університетів м. Запоріжжя; таблиця 2.3. Результати студентів-психологів університетів м. Запоріжжя за методикою «Методика визначення типу особистості» (Д. Голланд) щодо типу їх особистості; рис. 2.3. Типи особистості студентів-психологів університетів м. Запоріжжя; таблиця 2.4. Результати студентів-психологів університетів м. Запоріжжя за методикою «Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол) щодо рівнів розвитку їх емоційного інтелекту; рис. 2.4. Рівні емоційного інтелекту студентів-психологів університетів м. Запоріжжя; таблиця 2.5. Результати студентів-психологів університетів м. Запоріжжя за методикою «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко) щодо рівнів їх комунікативної толерантності; рис. 2.5. Рівні комунікативної толерантності студентів-психологів університетів м. Запоріжжя; таблиця 2.6. Кореляційні зв'язки між комунікативними навичками студентів-психологів та їхньою академічною успішністю; рис. 2.6. Кореляційна плеяда зв'язків між комунікативними навичками студентів-психологів та їхньою академічною успішністю.

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	ПИЛИПЕНКО К.В., доцент	10.03.2026	13.04.2026
2	ПИЛИПЕНКО К.В., доцент	14.04.2026	08.05.2026
Нормок-ь	Стадник А.Г., доцент	25.05.2026	28.05.2026

7. Дата видачі завдання «25» лютого 2026 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Попереднє узгодження теми дипломного проєкту (роботи) з керівником	25.02.2026	
2	Збір матеріалу та вивчення літературних джерел за темою дипломного проєкту (роботи)	02.03.2026	
3	Затвердження теми	09.03.2026	
4	Затвердження завдання на дипломний проєкт (роботу)	10.03.2026	

5	Складання змісту	13.03.2026	
6	Виконання першого розділу	13.04.2026	
7	Виконання другого розділу	08.05.2026	
8	Формування висновків	22.05.2026	
9	Перевірка роботи керівником	23.05.2026	
10	Оформлення дипломного проєкту (роботи)	25.05.2026	
11	Нормоконтроль та перевірка на запозичення	28.05.2026	
12	Попередній захист дипломного проєкту(роботи)	29.05.2026	
13	Подання роботи на кафедру	01.06.2026	
14	Одержання відгуку та рецензії	02.06.2026	
15	Захист дипломної роботи	10.06.2026	

Студент(ка)

(підпис)

Ірина ПОРХУНОВА

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Керівник проєкту (роботи)

(підпис)

Катерина ПИЛИПЕНКО

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 96 сторінок, 51 джерело, 6 рисунків, 6 таблиць, 6 додатків.

Об'єкт дослідження: академічна успішність здобувачів вищої освіти.

Предмет дослідження: вплив комунікативних навичок на академічну успішність студентів-психологів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та практично перевірити вплив комунікативних навичок на академічну успішність студентів-психологів.

Методи дослідження:

1. Теоретичні (аналіз наукової психологічної літератури щодо теми дослідження, узагальнення наукових підходів).
2. Емпіричні (констатувальний експеримент, опитування, анкетування).
3. Статистичні (метод рангової кореляції Спірмена).

Методики: 1. «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко); 2. «Методика визначення типу особистості» (Д. Голланд); 3. «Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол); 4. «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко).

Експериментальна база та вибірка: Дослідження проводилося на базі таких вищих навчальних закладів м. Запоріжжя як: Національний університет «Запорізька політехніка», «Запорізький національний університет» та «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія». У ньому взяло участь 50 здобувачів вищої психологічної освіти зазначених освітніх закладів, віком 18-21 рік. Серед них: 12 представників чоловічої та 38 жіночої статі.

АКАДЕМІЧНА УСПІШНІСТЬ, ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ, ЕМПАТІЯ,
КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ, КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ,
КОМУНІКАЦІЯ, СПІЛКУВАННЯ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ТА АКАДЕМІЧНОЇ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.....	11
1.1. Академічна успішність: поняття, критерії та психологічні особливості.....	11
1.2. Комунікативні навички як соціально-психологічний чинник академічної успішності.....	18
1.3. Теоретичні підходи до дослідження комунікативних навичок у контексті навчальної діяльності.....	25
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ТА АКАДЕМІЧНОЇ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.....	34
2.1. Організація, етапи та методи дослідження, характеристика вибірки та інструментарію.....	34
2.2. Результати дослідження: рівень академічної успішності, взаємозв'язки з соціально-психологічними факторами, їх аналіз та інтерпретація.....	43
2.3. Пропозиції щодо вдосконалення комунікативних навичок студентів як чинника підвищення їх академічної успішності.....	59
Висновки до розділу 2.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку нашої країни здобувачі освіти стикаються з різноманітними перепонами у процесі досягнення найкращих навчальних результатів. Це як про перепони військового (повітряні тривоги, обстріли та інші види військової агресії Росії), так й перепони особистісного характеру (особистісні властивості, навички, психологічні проблеми).

Одним з показників досягнення гарних результатів у навчанні є академічна успішність. Загалом, під останньою вбачають поняття, що «передбачає якість опанування навчальної програми» (за С. Цимбалюк) [42, с. 372]. Академічна успішність є досить важливою у процесі набуття знань та навичок, бо зумовлює майбутній стан професійного розвитку особистості, її подальшу роль у суспільстві, якість та характер особистого внеску.

Феномен академічної успішності активно розглядається у науковому просторі. Особливу увагу вчені приділяють природі, структурі та методам підвищення її показників. Додатково науковці у галузі психології та педагогіки вивчають чинники формування зазначеного феномену в особистості.

Одним із чинників академічної успішності здобувача освіти є їх здатність до якісної та активної комунікації. Спілкування відіграє важливу роль у житті особистості. Від рівня сформованості комунікативних навичок залежить її реалізованість в особистісній, професійній та навчальній сферах. Високі показники комунікативних навичок є пріоритетними в окремих професійних напрямках. Так, професія психолога передбачає здійснення активної комунікації з людьми. Для виконання цього завдання досить важливими є на достатньому рівні сформовані комунікативні навички особистості.

Питання впливу комунікативних навичок на академічну успішність здобувачів вищої освіти у науковому просторі наразі не є розглянутим на достатньому рівні. Окреслений стан дослідження проблеми може зумовлювати

появу певних труднощів у студентів, які здобувають вищу освіту та неможливість їх вирішення. Вони не зможуть усвідомити пріоритетну роль зазначених навичок у процесі досягнення академічної успішності та прагнути покращувати стан їх розвитку. Водночас додаткові дослідження цієї проблематики дозволять здобувачам вищої освіти значно підвищити показники своєї академічної успішності, яка характеризується наявністю своєї значущості на особистісному та суспільному рівні.

Враховуючи усе вищезазначене, нами було прийнято рішення детально, на теоретичному та практичному рівні, розглянути тему нашого дослідження: «Психологічні особливості комунікативних навичок та академічна успішність студентів-психологів».

Академічна успішність стала об'єктом вивчення у роботах таких науковців як: O. Adekunle, J. Bahmaei, S. Bordbar, S. Mirzae, O. A. Okunade, I. B. Suleiman, A. Авершин, Т. Апостолова, А. Базелюк, О. Виноградов, Н. Дужич, С. Ігнатенко, О. Лисиманка, І. Ткаченко, О. Філіпцова, Ю. Холостенко, С. Цимбалюк, І. Шаталович, Х. Язева та інші. Науковці дотримуються думки, що зазначене поняття має багатогранний характер та залежить від великої кількості внутрішніх та зовнішніх факторів.

Комунікативним навичкам, зокрема, як соціально-психологічному чиннику академічної успішності, були присвячені роботи наступних вчених: R. Genç, Т. Апостолова, Т. Білуха, І. Варна夫ська, Є. Васютинська, Н. Гончарук, Ю. Данилевська, С. Денисюк, В. Ільїна-Стогнієнко, В. Кривенко, Т. Лемак, О. Маленко, Т. Саврасова-В'юн, О. Тур, О. Чабан, І. Шевченко та інші. Вчені стверджують, що комунікативні навички особистості безпосередньо зумовлюють характер академічної успішності здобувачів освіти.

Роль комунікативних навичок у навчальній діяльності особистості була розглянута у роботах таких науковців як: P. Angganing, A. S. Budiningsih, D. Gao, R. B. Nacional, І. Варна夫ська, Т. Василенко, Н. Герасимова, Ю. Данилевич, І. Дорожко, О. Комар, Л. Кузьо, Н. Лаврик, О. Маленко, О. Максимець, Л. Нуралієва, І. Павельчук, Т. Романець, Ю. Стасюк, І. Шевченко, Л. Шелудченко

та інші. Науковці переконані, що вони є основою для побудови сучасного освітнього процесу та є необхідною умовою для забезпечення якісної комунікації між її учасниками.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та практично перевірити психологічні особливості комунікативних навичок та академічної успішності студентів-психологів.

Завдання дослідження:

1. Надати загальну характеристику академічній успішності: поняттю, критеріям та психологічним особливостям.

2. Схарактеризувати комунікативні навички як соціально-психологічний чинник академічної успішності.

3. Розглянути теоретичні підходи до дослідження комунікативних навичок у контексті навчальної діяльності.

4. Надати загальну характеристику організації, етапам та методам дослідження, вибірці та інструментарію та здійснити аналіз та інтерпретацію результатів дослідження: рівень академічної успішності, взаємозв'язки з соціально-психологічними факторами.

5. Окреслити пропозиції щодо вдосконалення комунікативних навичок студентів як чинника підвищення їх академічної успішності.

Об'єкт дослідження: академічна успішність здобувачів вищої освіти.

Предмет дослідження: психологічні особливості комунікативних навичок та академічної успішності студентів-психологів.

Гіпотеза дослідження: показники академічної успішності студентів-психологів будуть мати зв'язок з рівнем сформованості їх комунікативних навичок.

Теоретичні основи дослідження:

- вчення про феномен спілкування у житті особистості (Б. Анан'єв, В. Бехтерєв, О. Леонт'єв, В. Мясіщев, Б. Паригін, С. Рубінштейн та ін.);
- вчення про мотивацію та успішність у навчанні (Б. Барчі, Я. Валюшок, А. Волян'юк, Н. Воронова, С. Грущенко, О. Дуброва, О. Кузнецова);

- вчення про роль особистості в процесі навчання (Є. Березньова, Я. Демченко, Т. Крисова).

Методи дослідження: теоретичні (аналіз наукової психологічної літератури щодо теми дослідження, узагальнення наукових підходів до тлумачення термінів «академічна успішність», «комунікативні навички» та визначення теоретичних підходів до дослідження комунікативних навичок у контексті навчальної діяльності); емпіричні (констатувальний експеримент, опитування, анкетування для практичного дослідження психологічних особливостей комунікативних навичок та академічної успішності студентів-психологів); статистичні (метод рангової кореляції Спірмена для дослідження зв'язку комунікативних навичок на академічну успішність студентів-психологів).

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі таких вищих навчальних закладів м. Запоріжжя як: Національний університет «Запорізька політехніка», «Запорізький національний університет» та «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія». У ньому взяло участь 50 здобувачів вищої психологічної освіти зазначених освітніх закладів, віком 18-21 рік. Серед них: 12 представників чоловічої та 38 жіночої статі.

Практичне значення результатів дослідження. Робота містить результати власного емпіричного дослідження щодо психологічних особливостей комунікативних навичок та академічної успішності студентів-психологів. Зазначені результати можуть бути використані психологами у своїй практичній діяльності. Розроблені пропозиції можуть стати корисними для здобувачів вищої освіти та будуть зумовлювати підвищення показників їх комунікативних навичок.

Апробація результатів дослідження відбулася на VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі» (м. Запоріжжя, 15 жовтня 2025 р.).

Публікації: Порхунова І. А., Кузьмін В. В. Вплив комунікативних навичок на академічну успішність студентів-психологів. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : матеріали VI Всеукраїнської науково-

практичної конференції (м. Запоріжжя, 15 жовтня 2025 р.). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2025. С. 577–581.

Структура роботи: Бакалаврська робота складається зі вступу, основної частини (2 основні розділи), висновків до розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Основний обсяг роботи викладено на 66 сторінках, загальний обсяг роботи складає – 96 сторінок. Дослідження містить 6 таблиць, 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ТА АКАДЕМІЧНОЇ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

1.1. Академічна успішність: поняття, критерії та психологічні особливості

У науковому просторі наявні варіативні думки щодо сутності академічної успішності. Мова йде про природу цього поняття, критерії оцінки, чинники формування тощо. Звернемо окрему увагу на напрямок розуміння сутності терміну «академічна успішність» у наукових літературних джерелах та зробимо власні висновки.

По-перше, пропонуємо визначити особливості вивчення феномену академічної успішності у психологічній науці. Так, І. Шаталовичем були виділені наступні наукові підходи, які належать окремим вченим-психологам, які характеризують академічну успішність як:

1) особливий емоційний стан студента, що виражає його особисте ставлення до діяльності та результатів (за С. Рубінштейном, С. Лисенковою, В. Вілюнасом);

2) поєднання академічних досягнень, залученості до освітньої діяльності, задоволення, здобуття знань, наполегливості, досягнення освітніх цілей та подальшого успіху після завершення навчання (за Г. Кухом);

3) показник результативності навчання, який зумовлений самостійною роботою, самоконтролем, глибоким усвідомленням цілей та наслідків своєї діяльності (за Н. Шевченко, А. Шевченко) [43].

Аналіз наукової літератури з окресленої проблематики надав нам змогу виділити наступні наукові думки, які трактують поняття «академічна успішність» як:

1) поняття, яке передбачає якість опанування навчальної програми, успішне завершення навчання, отримання компетентностей для подальшого працевлаштування (за С. Цимбалюк) [42];

2) багатовимірний показник, який відображає рівень засвоєння знань, розвитку когнітивних навичок та загального прогресу у навчальній діяльності (за А. Базелюк) [3];

3) результат складної взаємодії між інтелектом і контекстуальними змінними, здоров'я, що зумовлюють здатність вчитися (за С. Ігнатенко) [16];

4) рівень знань засвоєних в процесі навчання; здатність застосування практичних навичок в умовах реального життя; вміння перенести теоретичні знання в практичну діяльність (за О. Лисиманкою) [22];

5) наслідок академічного інтелекту, а також наявності та виразності мотивації до навчання в особистості (за О. Філіпцовою) [40];

6) «підсумковий показник, який характеризує багатогранну діяльність вищого навчального закладу з підготовки фахівців, що відповідають вимогам державних освітніх стандартів та конкурентоспроможні на ринку праці» (за А. Авершиним) [1];

7) один з показників успішності освітніх систем у досягненні своїх цілей, на який впливають різні фактори (за S. Bordbar, S. Mirzae, J. Bahmaei) [48];

8) багатогранний аспект освітнього шляху здобувача освіти, на який впливають різні фактори та зумовлюють якість його навчання (за I. B. Suleiman, O. A. Okunade, O. Adekunle) [51].

Таким чином, під академічною успішністю сучасні науковці вбачають як особистісний показник якості навчальної діяльності, так й загальний показник результативності надання послуг вищої ланки освіти.

Важливо відмітити, що у науковій літературі часто ототожнюють поняття «академічна успішність» та «студентська успішність». С. Цимбалюк переконує, що така дія є критично невірною. Вчена підкреслює, що «академічна успішність є вузьким поняттям та охоплює лише успішне опанування навчального матеріалу. У свою чергу, студентська успішність – включає не тільки успішне опанування

навчального матеріалу, а ще й отримання необхідних компетенцій та навичок для подальшого працевлаштування» [42, с. 373].

У науковому просторі психологічної та педагогічної наук існують різноманітні, а іноді й протилежні, думки щодо питання критеріїв оцінки академічної успішності здобувачів вищої освіти.

За результатами дослідження критеріїв оцінки академічної успішності здобувачів вищої освіти, І. Шаталович зазначає, що феномен академічної успішності можна трактувати за зовнішнім та внутрішнім підходами, у широкому та вузькому сенсі. Вчений зазначає, що «у першому – «зовнішньому» підході, у вузькому сенсі, академічна успішність відображає ступінь засвоєння обсягу знань, навичок, умінь, встановлених стандартами вищої освіти, з точки зору їх осмисленості, повноти, глибини, міцності і знаходить своє вираження в оціночних балах. Вузьке трактування академічної успішності часто не враховує суб'єктивне сприйняття успішності самими студентами. Водночас за «внутрішнім» підходом, у широкому сенсі, академічна успішність представлена такими показниками як: зовнішнє визнання, так й внутрішнє задоволення. Це процес досягнення значущих цілей, результат їх досягнення, а також суб'єктивна задоволеність процесом та результатами навчальної діяльності» [43, с. 491].

Погоджується з вищезазначеною думкою й Х. Язева. Вчена зазначає, що академічна успішність відображається у рівні навчальних досягнень та таких показниках як: зацікавленість, вмотивованість, якість та способи розумової роботи (активність, напруженість, темп, тривалість, систематичність, співвідношення раціональних і нераціональних прийомів роботи) [46].

Водночас О. Виноградов дотримується думки, що вимірювання академічної успішності рівнем засвоєння студентами сукупності певних знань і навичок не є достатнім. Науковець стверджує, що «досить важливо доповнювати цю інформацію використанням студентами знань і вмінь для вирішення реальних практичних задач (включно з критеріальними даними про працевлаштування після закінчення університету) і експертними/суддівськими оцінками, отриманими з різних джерел» [9, с. 35].

І. Ткаченко, в свою чергу, вказує, що академічна успішність вимірюється на основі фіксації засвоєних знань, вмінь, навичок, компетентностей (академічні результати) [37].

Отже, можемо дійти висновку, що до критеріїв оцінювання академічної успішності належать такі як: академічні результати (рівень знань та якість опанування професійних навичок та умінь), внутрішній стан задоволення здобувача вищої освіти результатами свого навчання, можливість студентів практично використовувати знання та навички у житті та професійній діяльності.

Феномен академічної успішності характеризується наявністю певних психологічних особливостей. Значна кількість вчених у галузі психології та педагогіки приділяють увагу вивченню чинників формування академічної успішності у здобувачів освіти. Пропонуємо розглянути та проаналізувати вплив окремих внутрішніх та зовнішніх чинників на цей процес.

Т. Апостолова, визначаючи чинники формування академічної успішності здобувачів вищої освіти, дійшла висновку, що до основних належать такі як:

- 1) когнітивні здібності (інтелект, креативність, обдарованість);
- 2) особистісні властивості індивіда;
- 3) провідний тип мотивації [2].

Н. Дужич стверджує, що академічна успішність студентів ЗВО може бути пов'язана з окремими індивідуальними, соціальними та інституційними факторами. Науковицею були виділені наступні:

- 1) сімейне походження;
- 2) освітнє середовище;
- 3) фінансові умови;
- 4) мотивація;
- 5) стосунки між викладачами та студентами;
- 6) регулярне навчання;
- 7) сумлінне відвідування занять та виконання завдань;
- 8) наполегливість та цілеспрямованість;
- 9) свідомо саморегуляція [15].

А. Базелюк, в свою чергу, впевнена, що на характер академічної успішності здобувачів освіти безпосередньо впливає комплекс факторів, зокрема:

1) когнітивні фактори (рівень (коефіцієнт) інтелекту, розвиток пам'яті та уваги, аналітичне та критичне мислення);

2) особистісні фактори (навчальна мотивація, саморегуляція та навички тайм-менеджменту, емоційна стійкість);

3) соціальні та екологічні фактори (соціальна підтримка, якість освітнього середовища, фінансові умови);

4) психологічні фактори (мотивація, цілеспрямованість та наполегливість, страх перед невдачами, стресостійкість, саморегуляція, навички навчання) [3].

Зарубіжні науковці у галузі психології з Ізраїлю S. Bordbar, S. Mirzae, J. Bahmaei стверджують, що до чинників академічної успішності належать такі як:

1) академічна ідентичність (самоусвідомлення себе як здобувача освіти, виконання своїх навчальних обов'язків);

2) позитивний академічний ентузіазм (кількість енергії, яку здобувач освіти вкладає в академічні завдання, які зумовлюють якісну та ефективну результативність);

3) академічний запал (захоплення) (особистісне прагнення студента отримати знання та навички) [48].

Інші іноземні вчені-психологи з Нігерії B. Suleiman, O. A. Okunade, та O. Adekunle зазначають, що на академічну успішність студентів впливають чинники зовнішнього характеру, які стосуються організації освітнього процесу, а саме:

1) навчальні години (кількість часу, яку студент присвячує навчанню);

2) попередні результати (оцінки за минулими тестами, контрольними завданнями тощо);

3) дослідження минулих навчальних питань (ознайомлення з попередніми навчальними темами);

4) позакласна діяльність (діяльність студента у вищому навчальному закладі поза навчальною).

Науковцями В. Suleiman, О. А. Okunade та О. Adekunle була емпірично знайдена сильна позитивна кореляція між кількістю годин, які студенти присвячують навчанню та показниками їхньої академічної успішності. Як правило, студенти, які проводили більше часу за навчанням мали вищі показники академічної успішності. Щодо впливу попередніх результатів навчання на показники академічної успішності, вони можуть стати орієнтирами для їх покращення у майбутньому, зумовлювати додаткову мотивацію. Щодо дослідження минулих навчальних питань, ця практика допомагає студентам ознайомитися з типами питань, які можуть виникнути та уточнити свою проблему в опануванні певної навчальної теми. Окремо вченими було визначено, що студенти, які беруть участь у позакласній діяльності, є більш впевненими у собі, мають розвинуті лідерські навички, краще сприймаються викладачами, мають позитивніше ставлення до навчальної діяльності тощо [51].

На думку А. Авершина, існують як сприяючі, так й перешкоджаючі фактори формування академічної успішності. Науковець підкреслює, що окреслені фактори можуть мати особистісний (внутрішній) та соціальний (зовнішній) характер. До сприяючих особистісних факторів належать: «упевненість в собі, ініціатива в соціальних контактах, емоційна врівноваженість, розвинена уява; висока задоволеність працею, яскраво виражена мотивація досягнення успіхів, уміння використовувати і оцінювати знання. Щодо перешкоджаючих, вони мають вигляд наступних проявів: висока виразність стереотипів в структурі особистості; емоційна неврівноваженість, низька задоволеність працею; високий рівень нейротизма як показник емоційної нестійкості індивіда, емоційній лабільності, неврівноваженості нервово-психічних процесів, що виявляється в підвищеній збудливості, реактивності, низькому порозі переживання дистресу і переважанні негативно забарвлених емоційних станів; неузгоджень в ціннісній сфері, що виражається в неможливості реалізації педагогом значущих смислоутворюючих життєвих цілей, а також пріоритетних типів поведінки, переважного образу дій та значущих властивостей особи у своїй професійній діяльності; низький рівень сформованості індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції емоцій та

поведінки. Водночас А. Авершин до сприяючих соціальних факторів формування академічної успішності відносить: близькість відносин з батьками, їх високий професійний та освітній статус; партнерські відносини як стиль виховання; освіченість педагога, систематичне підвищення ним кваліфікації, кар'єрне зростання, уміння практично користуватися психологічними уміннями і навичками. Натомість до перешкоджаючих факторів соціального характеру належать: відсутність батьків; низький професійний та освітній статус батька і матері, відчужені відносини з батьками; надмірна турбота як стиль виховання; практична незатребуваність педагога, випадкове підвищення кваліфікації, відсутність обміну досвідом, невміння використовувати на практиці психологічні уміння і навички» [1].

У свою чергу О. Лисиманка зазначає, що пріоритетною роллю, у процесі впливу на академічну успішність особистості, відрізняються її когнітивні здібності, а саме:

- 1) робоча пам'ять;
- 2) швидкість опрацювання інформації;
- 3) просторові здібності [22].

Х. Язева переконана, що основним чинником академічної успішності здобувачів вищої освіти є характер навчальної мотивації, її енергетичний рівень і структура. Формування високого рівня академічної успішності буде зумовлювати внутрішня навчальна мотивація, яка характеризується особистісним прагненням студента здобувати знання, навички та уміння, якісно опановувати останні [46].

Ю. Холостенко, за результатами власного емпіричного дослідження, дійшов висновку, що академічна успішність досліджуваних студентів безпосередньо залежить від рівня їх самостійності. Вченим було встановлено, що академічно успішні здобувачі вищої освіти мають вищі показники за параметрами: самостійність, саморозвиток та відповідальність [41].

Таким чином, можемо виокремити наступні чинники, які безпосередньо впливають на формування академічної успішності здобувача вищої освіти: когнітивні (інтелектуальні здібності, розвиток пізнавальних процесів),

особистісно-психологічні (характер навчальної мотивації, наполегливість, цілеспрямованість, самостійність, відповідальність, емоційна стійкість, саморегуляція), соціальні (стосунки з батьками, організація освітнього процесу, професійна компетентність педагогів, соціальний статус, матеріальне становище студента).

Отже, академічна успішність є багатограним поняттям, яке вказує на якість засвоєння теоретичних знань та опанування практичних навичок умінь, які передбачені навчальною програмою, можливість використовувати їх у майбутній професійній діяльності та відображає рівень задоволеності здобувачем освіти результатами своєї навчальної діяльності. Рівень академічної успішності залежить від великої кількості внутрішніх та зовнішніх факторів.

1.2. Комунікативні навички як соціально-психологічний чинник академічної успішності

Розглянувши напрямки тлумачення феномену академічної успішності та зробивши власні висновки, варто зазначити, що предмет нашого дослідження безпосередньо пов'язаний з таким поняттям як «комунікативні навички». Зважаючи на це, вважаємо доцільним приділити увагу визначенню його сутності та ролі у процесі формування академічної успішності здобувача освіти.

На нашу думку, задля здійснення глибокого ознайомлення із сутністю поняття «комунікативні навички», варто розглянути наявні напрямки тлумачення у науковій літературі такого опорного терміну як «комунікація».

Знаходимо у праці В. Кривенко «Комунікація: поняття, сутність, зміст» повідомлення, що термін «комунікація» має латинське коріння («commūnicātiō») та дослівно перекладається як «повідомлення, передача» [19].

Щодо сучасних наукових підходів до визначення сутності поняття «комунікація», звертаємо увагу на наукову думку С. Денисюка, який характеризує комунікацію як тип взаємодії між людьми, що припускає інформаційний обмін [12].

Також, на нашу думку, важливим є визначити напрямок трактування терміну «комунікація» у зарубіжній психологічній літературі. Так, бачимо, що іноземний вчений R. Genç зазначає, що комунікація – це передача ідей, думок чи почуттів відправником до одержувача за допомогою вербальних чи невербальних засобів [50].

Отже, зважаючи на усе вищезазначене, можемо дійти висновку, що під комунікацією доцільно розуміти процес взаємодії двох або більше осіб, який передбачає здійснення інформаційного вербального або невербального обміну.

Розглянувши сутність такого опорного поняття як «комунікація», перейдемо до визначення напрямків розуміння одного з базових термінів нашого дослідження – «комунікативні навички».

Вважаємо більш доцільними наукові думки сучасних українських вчених-психологів О. Тур та Є. Васютинської щодо сутності поняття «комунікативні навички». Так, на думку першої науковиці, комунікативні навички – це практичні знання, досвід комунікативної діяльності, автоматизовані, звичні, безпомилково виконувані комунікативні дії [39]. Водночас Є. Васютинська трактує поняття «комунікативні навички» як «вміння та навички особистості, які є складовими комунікативної активності, досить складною характеристикою, що виражається у певних потребах спілкуватися, виявляється в особистісній готовності взаємодіяти в певних комунікативних ситуаціях, відтворювати її суть оптимальними та раціональними способами, які спрямовані на конкретні результати діяльності» [8, с. 402].

За результатами аналізу наукових літературних джерел з психології сучасних авторів (Ю. Стасюк, І. Варнавська), які присвячені комунікативним навичкам особистості, нами були виділені такі їх основні класифікації видів як:

1) вербальні (уміння слухати та чути; чітке уміння висловлювати свої думки у вербальній та невербальній формі; здатність переконувати; навичка ведення переговорів задля досягнення спільних цілей);

2) невербальні (навички використання та розуміння невербальних форм комунікації; саморегуляція власних невербальних проявів);

- 3) письмові (навичка письма чітких та зрозумілих текстів) [34];
- 4) навичка організовувати текст повідомлення в адекватну форму;
- 5) мовні навички;
- 6) навички гармонізувати зовнішні і внутрішні прояви;
- 7) навичка отримувати зворотний зв'язок;
- 8) навичка долати комунікативні бар'єри [6].

Отже, на основі усього вищевикладеного, робимо висновок, що комунікативні навички – це навички, які дозволяють чітко висловлювати власні думки в усній, письмовій та невербальній формах, інтерпретувати емоційні прояви інших людей, що забезпечує якісну комунікацію з оточуючими.

У контексті теми нашого дослідження досить важливо теоретично обґрунтувати потенціал комунікативних навичок як соціально-психологічного чинника академічної успішності. Проаналізуємо окреслене питання, за допомогою сучасної наукової літератури.

Варто зазначити, Т. Апостолова запевняє, що існує прямий зв'язок між сформованістю комунікативних навичок та академічною успішністю здобувачів освіти. Науковиця зробила висновок, що вони, разом із когнітивними, мегакогнітивними здібностями та мотивацією беруть активну участь у регуляції навчальної діяльності. На думку Т. Апостолової, комунікативні навички особистості здобувача освіти є важливими для академічної успішності, бо вони зумовлюють її успішну самореалізацію в освітньому середовищі через ефективну взаємодію з оточуючими. Т. Апостолова вказує, що до потенціалу академічної успішності належать соціально-комунікативні здібності, які представлені трьома типами інтелекту зокрема, такі як:

- 1) соціальний (чітке розуміння та прогнозування поведінки людей задля здійснення ефективної міжособистісної взаємодії та адаптації у соціумі);
- 2) емоційний (здатність сприймати та опрацьовувати емоційну інформацію, ідентифікувати, використовувати емоції задля кращого виконання розумових функцій у продуктивній навчальній діяльності);

3) духовний (здатність людини взаємодіяти з оточуючими на морально-ціннісних, духовних засадах).

Т. Апостолова наголошує, що комунікативні навички особистості та показники її емоційного інтелекту взаємопов'язані, бо якісна комунікація забезпечується за умовою наявності достатнього рівня розвитку таких показників останнього як:

- 1) емоційна обізнаність;
- 2) управління своїми емоціями;
- 3) емпатія;
- 4) розпізнавання емоцій інших людей [2].

Натомість О. Маленко зазначає, що достатньо сформовані комунікативні навички у навчальній діяльності надають змогу здобувачу освіти якісніше виконувати навчальні завдання, які передбачають активне спілкування з одногрупниками (дискусії, перемовини, диспути та інші групові завдання) та завдання, які спрямовані на використання монологічного мовлення (виступи перед аудиторією, есе, листування тощо). Комунікативні навички особистості зумовлюють формування у неї комунікативної толерантності. Остання тлумачиться як здатність особистості, яка характеризується терпимістю до комунікативних партнерів: їх рис характеру, стилю спілкування та поведінки тощо. Вчена стверджує, що якісне виконання зазначених завдань буде зумовлювати не тільки підвищення показників академічної успішності, але й формування у здобувача освіти впевненості у собі, яка буде надалі проявлятися у продуктивній комунікації з іншими людьми [25].

Бачимо, що І. Шевченко вважає, що комунікативні навички здобувачів освіти дозволяють їм, через активну комунікативну взаємодію в освітньому процесі, знизити рівень стресу, заохочувати діалог, що, в свою чергу, позитивно впливає на їх академічну успішність. Науковиця продовжує, що це зумовлено й тим, що високі показники сформованості комунікативних навичок вказує на те, що особистість здатна чітко та якісно висловлювати свої думки в усній та письмовій формі. Окремо такі люди відрізняються здатністю до аналізу,

наявністю творчого та креативного мислення, що також надає позитивний вплив на процес засвоєння теоретичних знань та практичних умінь і навичок у майбутньому професійному напрямку [44].

Спостерігаємо, що І. Варнавська також дійшла висновку, що високий рівень сформованості комунікативних навичок у здобувачів освіти значно корелює з їхнім високим показником академічної успішності. Водночас студентам, які мають низький рівень академічної успішності, властиві невпевненість у собі, труднощі у комунікації з оточуючими, замкнутість, вони мають пасивну позицію у спілкуванні. І. Варнавська переконує, що зазначені властивості особистості, які вказують на недостатню сформованість комунікативних навичок, зумовлюють нездатність студента до активної діяльності в навчальному процесі, що знижує його академічну успішність. Також вчена зазначає, що комунікативні навички особистості досить вагомо впливають на її вербальний інтелект, який, в свою чергу, надає безпосередній вплив на навчальну успішність. Особливо це стосується здобувачів вищої освіти гуманітарних спеціальностей [6].

Варто зазначити, що Ю. Данилевич стверджує, що тривалі карантинні обмеження, які супроводжували Всесвітню пандемію COVID-19, довели, що відсутність продуктивної, живої комунікації в освітньому процесі негативно вплинула на академічну успішність здобувачів освіти. Дистанційне та асинхронне навчання в учасників освітнього процесу зумовили певні зміни у звичних алгоритмах спілкування впродовж цього періоду [28]. Це стосується таких комунікативних навичок як: «уміння слухати і чути, розуміти й використовувати «мову жестів», уникати непорозумінь та конфліктів, долати невпевненість у спілкуванні, знайомитися з новими людьми, просити про послугу чи допомогу тощо. Ю. Данилевич наголошує, що зазначена тенденція була більш поширеною у студентів перших курсів» [11, с. 58].

Не можемо не погодитися з думкою В. Тимкової, яка стверджує, що культура мовлення, яка є здатністю правильно, логічно, чітко й етично висловлювати свої думки відповідно до норм літературної мови та належить до комунікативних навичок особистості, є не лише зовнішнім проявом освіченості,

але й є внутрішньою потребою не лише сучасного здобувача вищої освіти, але й кожної особистості, яка живе у сучасному суспільстві. Культура мовлення позитивно впливає на навчальну успішність, бо людину, у якої вона сформована – може вільно та грамотно донести певну інформацію до оточуючих та здатна до продуктивної комунікації [36].

Зазначену вище думку підтримує й Н. Міняйло. Вчена переконана, що володіння мовою здобувачів вищої освіти має прямий вплив на їхню академічну успішність, соціальну адаптацію та професійний розвиток. Н. Міняйло називає комунікативні навички основним інструментом отримання знань, спілкування та самовираження в освітньому середовищі [29].

Водночас бачимо, що І. Тригуб вважає, що позитивний вплив на академічну успішність здобувачів освіти надає ефективне спілкування в університетському просторі. Ефективним науковець називає спілкування, під час якого людина ясно і чітко говорить (тобто висловлює думки), уважно слухає і розуміє співрозмовника. Сформованість зазначеного виду спілкування вказує на достатній рівень розвитку комунікативних навичок в особистості. Враховуючи усе це, І. Тригуб дотримується думки, що ефективне спілкування може підвищити показники академічної успішності здобувачів вищої освіти, тому що під час такого спілкування, вони мають змогу здійснювати обмін інформацією, висловлювати свою критичну думку щодо викладеного навчального матеріалу, проводити групові дискусії [38].

Натомість М. Бедевельська зазначає, що комунікація в освітньому чи науковому просторі відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні академічного обміну знаннями, методиками, науковими результатами тощо. Це дозволяє студентській чи науковій спільноті здобути додаткові знання та навички, що буде транслювати позитивний вплив на їхню академічну успішність. М. Бедевельська додає, що комунікативні навички зумовлюють отримання конструктивного зворотного зв'язку, формування партнерських зв'язків та дослідницьких колаборацій. Саме в цьому контексті особливо важливою є здатність здобувачів освіти до ефективного використання усного і писемного

мовлення, що вимагає цілеспрямованої підготовки у межах навчального процесу. Усе це модернізує та підвищує ефективність сучасної вищої освіти та покращує рівень академічної успішності здобувачів освіти [4].

Досить схожу думку має й Н. Теличко, яка звертає увагу на те, що комунікація в академічному та науковому середовищі визначає успішність навчання та наукову продуктивність. Науковиця зробила висновки, що стиль спілкування суттєво впливає на успішність навчання та наукову продуктивність здобувачів вищої освіти. Зосереджуючись на вдосконаленні своїх комунікативних навичок, майбутні фахівці можуть підвищити свою ефективність як дослідників чи професіоналів в окремій галузі. За результатами дослідження впливу комунікаційних навичок здобувачів вищої освіти філологічного факультету на їхню академічну успішність, Н. Теличко дійшла висновку, що на останній феномен надає значний вплив такі особливості комунікацій здобувача освіти як:

1) чіткий і точний стиль спілкування задля логічного викладання ідей та думок;

2) формальний стиль спілкування для покращення професійного іміджу майбутніх спеціалістів, для академічного визнання та кар'єрного просування;

3) стислий і послідовний стиль спілкування задля підвищення ефективності написання наукових робіт та кращої продуктивності;

4) впевнений та привабливий стиль спілкування з метою проведення ефективних презентацій на конференціях і семінарах та підвищення свого статусу як здобувача вищої освіти;

5) вміння адаптувати свій стиль спілкування залежно від аудиторії та контексту;

6) зворотний зв'язок і рецензування з метою покращення академічних успіхів та комунікативних навичок одногрупників;

7) привабливий стиль спілкування – формування співпраці у комунікації та полегшення процесу обміну думками, зокрема, для отримання цінних ідей та результатів інноваційних досліджень [35].

Протилежну думку має Т. Білуха, яка за результатами власного емпіричного дослідження, звернула увагу, що студенти з низькими показниками академічної успішності є більш комунікабельними, ніж їхні однокласники, які відрізняються високим рівнем успішності у навчанні. Перші відрізняються легкістю, безтурботністю, імпульсивністю, емоційністю, безладністю, товариськістю та терпимістю під час комунікації. Натомість здобувачам вищої освіти з високими показниками академічної успішності були властиві такі комунікативні властивості як: формальність спілкування, тактовність, стриманість, дипломатичність [5].

Таким чином, бачимо, що переважна більшість науковців у галузі психології та педагогіки дотримуються думки, що комунікативні навички здобувачів вищої освіти є детермінантами їх академічної успішності.

Отже, під комунікативними навичками вбачаємо навички, які дозволяють чітко висловлювати власні думки в усній, письмовій та невербальній формах, інтерпретувати емоційні прояви інших людей, що забезпечує якісну комунікацію з оточуючими. На основі аналізу наукової літератури за окресленою проблематикою, можемо зробити висновку, що комунікативні навички здобувачів вищої освіти є соціально-психологічними чинниками його академічної успішності.

1.3. Теоретичні підходи до дослідження комунікативних навичок у контексті навчальної діяльності

Визначивши вагомий вплив комунікативних навичок на характер академічної успішності здобувачів вищої освіти, перейдемо до аналізу загального значення окреслених навичок у навчальній діяльності. Для виконання зазначеного завдання, розглянемо наявні теоретичні підходи до дослідження комунікативних навичок у контексті навчальної діяльності.

Л. Кузьо вивчивши особливості освітнього середовища вищого навчального закладу, запевняє, що на якість освітнього процесу безпосередньо чинять вплив фактори соціального характеру. Взаємодія з однолітками та викладачами

зумовлює активну комунікацію в освітньому процесі, спільне навчання. Характер комунікації безпосередньо залежить від рівня сформованості комунікативних навичок як здобувачів освіти, так й викладачів [20].

Водночас Ю. Данилевич досліджуючи роль комунікативних навичок та комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти, дійшла висновку, що комунікативні навички, зокрема вміння ефективно спілкуватися, слухати, виражати свої думки та співпрацювати з іншими, відіграють важливу роль у процесі здобуття освіти. Вчена підкреслює, що у цьому процесі комунікація функціонує на різних рівнях та містить окремі комунікаційні канали, які позитивно впливають на якість стосунків учасників освітнього процесу та формування емоційно-сприятливої атмосфери у групі [11].

Л. Шелудченко вважає, що у навчальній діяльності основними можна назвати такі соціально-комунікативні навички як: комунікабельність, гнучкість розуму, вміння працювати в команді, мовні навички, розуміння тайм-менеджменту [45].

О. Комар підтримує вищезазначену думку та стверджує, що саме комунікація в освітньому процесі зумовлює обмін знаннями між викладачем та студентами. Окремо комунікаційний процес відбувається й у системі «студент-одногорупники». Такі комунікативні процеси здатні відображати чітко поставлену навчальну мету та об'єднувати учасників освітнього процесу для досягнення спільних цілей навчання [18].

За результатами теоретичного дослідження, О. Маленко визначено, що у процесі навчання, комунікативні навички здобувачів освіти допомагають їм функціонувати у таких ситуаціях як:

- 1) навчальний діалог здобувачів освіти та викладачів на заняттях;
- 2) виступи з повідомленнями перед аудиторією;
- 3) листування з викладачами в онлайн-форматі щодо розв'язання навчальних питань, що передбачає дотримання етичних правил спілкування у зазначеній формі;

4) уникнення конфліктних ситуацій в освітньому процесі та здатність їх розв'язання через систему домовленостей [25].

Ю. Стасюк стверджує, що комунікація відіграє важливу роль у покращенні якості освітнього процесу, бо виконує низку важливих функцій, зокрема:

- 1) сприяння якісного засвоєння навчального матеріалу студентами;
- 2) стимуляція навчальної мотивації;
- 3) забезпечення активного обміну ідеями.

Ю. Стасюк наголошує, що комунікація у навчальній діяльності може мати різні типи. Це:

- 1) вербальна, що передбачає використання усного мовлення для забезпечення обговорень;
- 2) невербальна (жести, міміка, пози);
- 3) писемна, яка характеризується використанням монологічного мовлення.

Ю. Стасюк звертає увагу, що зазначені вище типи комунікації можуть використовуватися як окремо, так й у комплексі. Другий підхід до спільного використання типів комунікації буде зумовлювати більшу ефективність та якість у процесі здобуття освіти. На думку вченого, досить важливою умовою забезпечення комунікації є сформованість комунікативних навичок власне викладача. Вони допоможуть чітко і доступно викладати навчальний матеріал та ефективно взаємодіяти зі здобувачами освіти. Окремо викладачі, яким властиві високі показники комунікативних навичок, мають змогу стимулювати активну участь своїх учнів в освітньому процесі та створювати максимально сприятливі умови для їхнього успіху [34].

Зарубіжні науковці у галузі педагогіки P. Angganing та A. C. Budiningsih переконують, що комунікативні навички будують стосунки та взаємодію між вчителями та їхніми учнями, які діляться думками, знаннями та розумінням. Водночас низькі показники зазначених навичок можуть створювати труднощі у процесі написання звітів або підготовці результатів навчання у письмовій та усній формі. Додатково P. Angganing та A. C. Budiningsih вказують, що відсутність комунікативних навичок також може впливати на здатність, обробляти

інформацію, ускладнювати інтеграцію думки та мовлення, а також погіршувати адаптацію до середовища [47].

Н. Герасимова вказує, що комунікативні навички особистості дозволяють їй самостійно знаходити шляхи до розв'язання соціально та професійно значущих проблем, вступати у комунікації пізнавального, морального та професійного характеру. Окремо вони здатні забезпечити стійкий інтерес у здобувачів освіти до навчальної діяльності та сформувати внутрішню потребу в удосконаленні професійних якостей. За результатами емпіричного дослідження, Н. Герасимовою встановлено, що на рівень розвитку комунікативних навичок студента значно впливає його задоволеність процесом навчання. Водночас незадоволеність навчанням викликає психологічну напруженість у здобувача освіти, яка може негативно впливати на його комунікативні навички [10].

Низка вчених у галузі психології та педагогіки (І. Варнавська, І. Шевченко) наголошують, що сучасна система освіти, зокрема, в Україні, дотримується комунікативного підходу до її організації. Тому сформованість комунікативних навичок у здобувачів освіти є важливою умовою якісного отримання знань.

Так, І. Шевченко, досліджуючи значення комунікативних навичок особистості у навчальній діяльності, дійшла висновку, що вони є досить важливими, бо сучасна освіта передбачає виконання окремих завдань, які зумовлюють наявність певних здатностей, які містить окреслений вид навичок. Можна виділити наступні:

- 1) письмові та усні завдання, за змістом яких необхідно чітко та якісно висловлювати свої думки в усній та письмовій формі;
- 2) групові завдання (курсіві, самостійні, презентації), які передбачають активну комунікацію учасників освітнього процесу;
- 3) завдання та форми освіти, які передбачають комунікативну взаємодію з викладачами та іншими студентами (конференції, проекти та інші заходи наукового характеру) [44].

Погоджується з вищезазначеною думкою й І. Варнавська, яка продовжує, що переважна більшість сучасних навчальних завдань спрямовані на активну

взаємодію однокласників для їх розв'язання. Так з кожним роком зростає тенденція до використання інтерактивних методів навчання, які передбачають взаємодію здобувачів освіти, їх спільну роботу [6].

І. Дорожко, слугуючись науковою думкою вченого О. Леонтьєва, запевняє, що основною вимогою забезпечення якісного освітнього процесу є наявність у здобувачів освіти сформованих мовленнєвих навичок, які мають змогу допомогти здійснити їм повноцінне спілкування та якісну комунікацію. Це такі важливі мовленнєво-комунікативні навички як:

- 1) уміння вступити у мовленнєвий контакт (діалогічне мовлення);
- 2) уміння вислухати співрозмовника (розуміння мовлення);
- 3) здатність висловити, обґрунтувати, довести свою думку (монологічне мовлення).

Додатково І. Дорожко звертає увагу на важливість наявності навички здійснювати комунікативні дії, які передбачають інтонаційне, емоційне, виразне оформлення мовних висловлювань; уміння відчувати настрій свого співрозмовника. Окремо І. Дорожко зробила висновок, що для успішної комунікації в освітньому процесі, здобувачам освіти необхідно володіти достатнім об'ємом словникового запасу, знань щодо граматичних правил побудови мови тощо [14].

Т. Романець також наголошує на важливості комунікативних навичок учнів, під час вивчення рідної та іноземної мови. Вчений це пояснює тим, що філологічний напрям освіти потребує значної кількості мовленнєвої практики та комунікативної взаємодії з учасниками освітнього процесу. Передача мовленнєвих знань відбувається безпосередньо під час спілкування. Практика засвоєння окреслених знань також має здійснюватися саме у комунікативному просторі [33].

Водночас І. Павельчук наголошує, що впровадження комунікативного підходу в освітній процес має двобічний ефект. Це стосується комунікації учасників освітнього процесу, яка передбачає їх активну взаємодію, дозволяє їм не тільки покращити якість навчальних успіхів та міжособистісних стосунків, але

й надає можливість розвивати їх комунікативні навички, їх комунікативну компетентність. Вони мають змогу навчитися комунікації безпосередньо у процесі самої соціальної взаємодії [32].

Л. Нуралієва досліджуючи комунікативні навички здобувачів освіти в умовах очної та дистанційної формах освіти, зазначає, що комунікативні навички учасників освітнього процесу надають значний вплив на ефективність навчального процесу. У контексті останнього формується комунікативний простір, який охоплює певну ситуацію взаємодії, спрямовану на здобуття конкретної мети, поставленої в навчальному процесі. Л. Нуралієвою звертаючи увагу на особливості організації комунікативного простору під час дистанційної форми навчання, дійшла висновку, що комунікативна складова навчання має змогу реалізуватися, під час зазначеної форми організації освітнього процесу, завдяки таким формам навчання як: форуми, дискусії, Інтернет-конференції тощо. Зважаючи на усе це, Л. Нуралієва наголошує на важливості наявності достатніх показників сформованості комунікативних навичок учасників освітнього процесу як в очному, так й дистанційному форматі освіти [30].

Натомість Т. Василенко здійснювала дослідження комунікативних навичок у контексті здобуття вищої медичної освіти. За результатами теоретичного та практичного дослідження, вчена визначила пріоритетну роль окреслених навичок у процесі здобуття вищої освіти за спеціальностями, які передбачають взаємодію з іншими людьми, зокрема, медичного професійного напрямку. Т. Василенко звертає увагу, що сучасні вищі навчальні заклади орієнтовані на інтенсивний розвиток комунікативних навичок студентів, які є необхідними для їх подальшої професійної діяльності. Так, на прикладі медиків, науковиця повідомляє, що здійснення комунікації з пацієнтами та колегами, яка ґрунтується на етичних принципах є досить важливим у її майбутній професійній діяльності. Тому комунікативну компетеність майбутніх працівників медичної сфери формують ще на етапі здобуття вищої освіти. Це допомагає їм сформувати комунікабельність, що сприяє якісній соціальній адаптації лікаря, розвитку його емоційного

інтелекту, зниженню показників професійного стресу та феномену «професійного вигорання» [7].

Підтримує вищезазначену думку й Н. Лаврик. Вчена вказує, що одним з основних завдань сучасного вищого навчального закладу є забезпечення здобувачів освіти здатністю чітко та ефективно спілкуватися. Підготовка майбутніх фахівців в університеті здійснюється не лише задля отримання певних академічних досягнень, але й спрямована на формування у них навичок, які допоможуть їм ефективно виконувати свої професійні обов'язки, зокрема: комунікативні навички. Останні вказують на конкурентноспроможність молодого фахівця, його комунікабельність, гнучкість та креативність [21].

О. Максимець переконує, що успішність комунікації, під час навчальної діяльності, буде зумовлена такими показниками як:

- 1) знання та уявлення про тему спілкування;
- 2) наявність потреб та мотивів до спілкування [23; 24].

Як зазначалося вище, комунікація, під час навчальної діяльності, становить вагому важливість, однак існують певні складнощі у її реалізації в освітньому процесі.

Так, іноземні вчені-педагоги D. Gao та R. B. Nacional, досліджуючи критичну роль навичок взаємодії та комунікації в освітньому середовищі вищих навчальних закладів Китаю, дійшли висновку, що наявні окремі бар'єри, які провокують негативний вплив на здійснення комунікації в освітньому процесі. Можна виокремити такі бар'єри як:

1) мовні (вербальні та невербальні сигнали; недостатнє оволодіння мовленнєвими навичками та невербальними проявами, недостатнє їх розпізнавання в оточуючих), які призводять до непорозумінь та конфліктів;

2) фізичні (шум в аудиторії, некомфортні умови), що зумовлюють порушення процесу спілкування;

3) культурні (відмінності у вихованні, стереотипи), які можуть створювати непорозуміння щодо норм, жестів та цінностей [49].

Звертаємо увагу на наукову думку Х. Язевої, яка наголошує на важливості наявності комунікативних навичок у процесі оволодіння професіями типу «людина-людина» [46]. Можемо доповнити, у контексті теми нашого дослідження, що комунікативні навички майбутнього психолога вагомо впливають як на якість оволодіння необхідними професійними вміннями та навичками, так й на успішність її майбутньої кар'єри.

Отже, визначено, що комунікативні навички становлять значну важливість на особистісному, соціальному та суспільному рівнях. У науковому просторі наявні теоретичні підходи, які обґрунтовують важливість їх наявності як у здобувача освіти, так й у викладачів. Це зумовлено особливостями організації сучасної освіти, її цілями та завданнями.

Висновки до розділу 1

Отже, під академічною успішністю варто розуміти якість засвоєння теоретичних знань та опанування практичних навичок і умінь, які передбачені навчальною програмою, можливість використовувати їх у майбутній професійній діяльності та відображає рівень задоволеності здобувачем освіти результатами своєї навчальної діяльності. Встановлено, що до критеріїв академічної успішності належать: академічні результати (рівень знань та якість опанування професійних навичок та умінь), внутрішній стан задоволення здобувача вищої освіти результатами свого навчання, можливість студентів практично використовувати знання та навички у житті та професійній діяльності. Рівень академічної успішності залежить від великої кількості внутрішніх (когнітивні (інтелектуальні здібності, розвиток пізнавальних процесів), особистісно-психологічні (характер навчальної мотивації, наполегливість, цілеспрямованість, самостійність, відповідальність, емоційна стійкість, саморегуляція)) та зовнішніх (соціальні (стосунки з батьками, організація освітнього процесу, професійна компетентність педагогів, соціальний статус, матеріальне становище студента) факторів.

Визначено, що комунікативні навички є навичками, які дозволяють чітко висловлювати власні думки в усній, письмовій та невербальній формах, інтерпретувати емоційні прояви інших людей, що забезпечує якісну комунікацію з оточуючими. До комунікативних навичок відносять такі як: вербальні (уміння слухати та чути; чітке уміння висловлювати свої думки у вербальній та невербальній формі; здатність переконувати; навичка ведення переговорів задля досягнення спільних цілей); невербальні (навички використання та розуміння невербальних форм комунікації; саморегуляція власних невербальних проявів) та письмові (навичка письма чітких та зрозумілих текстів). Встановлено, що комунікативні навички здобувачів вищої освіти є соціально-психологічними чинниками їх академічної успішності.

Вивчені теоретичні підходи до дослідження комунікативних навичок у контексті навчальної діяльності. Виявлено, що комунікативні навички становлять значну важливість на особистісному, соціальному та суспільному рівнях. Їх наявність є важливою як у здобувачів освіти, так й у викладачів. Сучасна освіта орієнтована на комунікативний розвиток її здобувачів та дотримується комунікативного підходу її організації. Останній характеризується активною співпрацею учасників освітнього процесу та використанням інтерактивних методів навчання. Комунікація в освітньому середовищі повинна бути наявна як в очній, так й дистанційній формі навчання. Комунікативні навички учасників освітнього процесу будуть зумовлювати їх якісну взаємодію, позитивну атмосферу та продуктивне засвоєння навчального матеріалу.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ТА АКАДЕМІЧНОЇ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

2.1. Організація, етапи та методи дослідження, характеристика вибірки та інструментарію

Нами було проведено емпіричне дослідження з метою практичного визначення психологічних особливостей комунікативних навичок та академічної успішності студентів-психологів. Ознайомимося детальніше з особливостями його організації, етапами, методами дослідження, характеристикою вибірки та інструментарію.

По-перше, варто зазначити, що дослідження було проведено на базі таких вищих навчальних закладів м. Запоріжжя як: Національний університет «Запорізька політехніка», «Запорізький національний університет» та «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія». В емпіричному дослідженні взяли участь 50 здобувачів вищої психологічної освіти зазначених освітніх закладів. Вік досліджуваних – 18-21 рік. Серед респондентів спостерігалось 12 представників чоловічої та 38 представниць жіночої статі.

Задля досягнення мети емпіричного дослідження, а саме практичного визначення психологічних особливостей комунікативних навичок та академічної успішності студентів-психологів, нами були виділені наступні його завдання:

- 1) визначити середній бал академічної успішності кожного респондента;
- 2) дослідити вияви емпатії досліджуваних студентів-психологів;
- 3) практично вивчити тип особистості респондентів;
- 4) визначити рівень емоційного інтелекту досліджуваних здобувачів вищої психологічної освіти;
- 5) дослідити рівень комунікативної толерантності респондентів;

б) визначити зв'язок комунікативних навичок студентів-психологів з їхньою академічною успішністю.

Для виконання окреслених вище завдань, нами був сформований методичний інструментарій дослідження. До нього увійшли 4 психодіагностичні методики та один метод математичної статистики. Це: «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко), «Методика визначення типу особистості» (Д. Голланд), «Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол), «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко) та метод рангової кореляції Спірмена.

Задля визначення середнього бала академічної успішності кожного респондента, ми скористалися підрахунком середнього балу кожного досліджуваного за усіма предметами, які викладаються на його курсі під час здобуття вищої психологічної освіти. Інтерпретація відбувалася наступним чином:

більше ніж 85 балів – високий рівень академічної успішності;

75-84 бали – середній рівень академічної успішності;

менше ніж 75 балів – низький рівень академічної успішності.

Для дослідження виявів емпатії досліджуваних студентів-психологів, нами була впроваджена методика «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко). У її змісті міститься стимульний матеріал у вигляді опитувальника, який має 36 тверджень (додаток А). Досліджуваним необхідно погодитися з окремим твердженням (+) чи не погодитися з ним (-).

«У процесі обробки даних, підраховується кількість правильних відповідей (відповіді до «ключа») зажною шкалою, а потім визначається сума-оцінка:

1) раціональний канал емпатії: + 1, + 7, -13, + 19, +25, -31;

2) емоційний канал емпатії: -2, +8, -14, +20, - 26, +32;

3) інтуїтивний канал емпатії: -3, +9, +15, +21, +27, - 33;

4) установки, які сприяють емпатії: +4, -10, -16, -22, -28, -34;

5) здатність до емпатії: + 5, -11, - 17, - 23, -29, -35,

6) ідентифікація в емпатії: +6, +12, +18, - 24, + 30, -36.

Інтерпретація результатів здійснюється наступним чином. Аналізуються показники окремих шкал і загальна сумарна оцінка рівня емпатії. Оцінки за кожною шкалою можуть варіюватися від 0 до 6 балів і вказувати на значущість конкретного параметру у структурі емпатії.

Раціональний канал емпатії. Характеризує спрямованість уваги, сприйняття і мислення емпатуючого на будь-яку іншу людину – її стан, проблеми, поведінку. Це спонтанний інтерес до іншої людини, який відкриває «шлюзи» емоційного та інтуїтивного її відображення. У раціональному компоненті емпатії не слід шукати логіку чи мотивацію інтересу до іншого. Людина привертає увагу своєю буттєвістю, що дає змогу емпатуючому неупереджено виявляти її суть.

Емоційний канал емпатії. Фіксується здатність емпатуючого входити до емоційного резонансу з оточуючими – співпереживати, брати співучасть. Емоційна чутливість у цьому разі стає засобом «входження» до енергетичного поля партнера. Зрозуміти його внутрішній світ, прогнозувати його поведінку і ефективно впливати можливо тільки за умови енергетичного підстроювання. Співучасть і співпереживання виконують роль зв'язки, провідника від емпатуючого до емпатованого і навпаки.

Інтуїтивний канал емпатії. Бальна оцінка свідчить про здатність респондента бачити поведінку партнерів, діяти в умовах дефіциту вихідної інформації про них, спираючись на досвід підсвідомості. На рівні інтуїції замикаються і узагальнюються різноманітні дані про партнерів. Інтуїція, слід вважати, менше залежить від оцінювальних стереотипів, ніж усвідомлене сприйняття партнерів.

Установки, які сприяють чи перешкоджають емпатії, відповідно полегшують чи, навпаки, утруднюють дію всіх емпатичних каналів. Ефективність емпатії, мабуть, знижується, якщо людина намагається уникнути особистих контактів, вважає недоречним виявити цікавість до іншої особистості, переконати себе спокійно ставитися до переживань і проблем оточуючих. Такі умонастрої різко обмежують діапазон емоційної чутливості й емпатичного сприйняття.

Навпаки, різноманітні канали емпатії діють активніше і надійніше, якщо з боку установок особистості немає перешкод.

Проникаюча здатність в емпатії розцінюється як важлива комунікативна ознака людини, яка дає змогу створювати атмосферу відкритості, сердечності, щирості. Кожний з нас своєю поведінкою і ставленням до партнерів сприяє інформаційно-енергетичному обміну чи перешкоджає йому. Розслаблення партнера сприяє емпатії, а атмосфера напруженості, штучності, підозри перешкоджає вираженню і емпатичному розумінню.

Ідентифікація – ще одна необхідна умова успішної емпатії. Це вміння зрозуміти іншого на основі співпереживань, постановки себе на місце партнера. В основі ідентифікації – легкість, рухливість і гнучкість емоцій, здатність до наслідувань.

За загальним показником емпатії, інтерпретація відбувається таким шляхом як:

36-30 балів – високий рівень;

29-22 балів – середній рівень;

21-15 балів – занижений рівень;

менше ніж 14 балів – дуже низький рівень» [27].

З метою здійснення практичного вивчення типу особистості респондентів, нами була використана методика «Методика визначення типу особистості» (Д. Голланд). Стимульний матеріал методики – це бланк, який містить 84 професій (додаток Б). Досліджуванам необхідно обрати лише одну професію з кожної пари, яка більше приваблює, є ближчою. Час виконання завдання методики – 10-20 хвилин.

«Обробка результатів відбувається під час підрахунку балів за кожним типом особистості. Максимум балів за всіма типами має складати 14.

Реалістичний 1а, 2а, 3а, 4а, 5а, 16а, 17а, 18а, 19а, 21а, 31а, 32а, 33а, 34а

Інтелектуальний 1б, 6а, 7а, 8а, 9а, 6б, 20а, 22а, 23а, 24а, 31б, 35а, 36а, 37а

Соціальний 2б, 6б, 10а, 11а, 12а, 17б, 20б, 25а, 26а, 27а, 36б, 38а, 39а, 41б

Конвенціональний 3б, 7б, 10б, 13а, 14а, 18б, 22б, 25б, 29а, 28а, 32б, 38б, 40а
42а

Діловий 4б, 8б, 11б, 13б, 15а, 23б, 26б, 29б, 30а, 33б, 35б, 39б, 40б, 42б

Артистичний 5б, 9б, 12б, 14б, 15б, 19б, 21б, 24б, 27б, 28б, 30б, 34б, 37б, 41а

Інтерпретація результатів:

Реалістичний тип – переважно чоловічий, несоціальний, емоційно стабільний, орієнтований на сьогодення. Його представники займаються конкретними об'єктами та їх практичним використанням. Віддають перевагу професіям, які вимагають моторних навичок, спритності, конкретності: механік, електрик, інженер, агроном, садівник, токар, водій, будівельник тощо. Характерними є переважно невербальні інтелектуальні здібності. Психомоторні навички переважають над математичними та мовними здібностями.

Інтелектуальний тип – орієнтований на розумову працю, несоціальний, аналітичний, раціональний, незалежний, оригінальний. Переважають теоретичні, частково практичні здібності. Роздумам про проблему надає більшу перевагу у порівнянні із заняттями за реалізацією пов'язаних з нею рішень. Подобається вирішувати завдання за допомогою абстрактного мислення. Інтелектуал надає перевагу науковим професіям: ботанік, астроном, фізик, математик тощо. Володіє високорозвиненими як гуманітарними, так і математичними здібностями.

Соціальний тип – ставить таку мету і завдання, які дозволяють йому встановлювати тісний контакт із навколишнім середовищем. Має комунікативні вміння й потребує соціальних контактів. Рисами його характеру є комунікабельність (здатність до спілкування), бажання повчати й виховувати, гуманність, жіночність. Перевагу надає навчанню й лікуванню, в основному – це лікарі, вчителі, психологи. Намагається триматися осторонь від інтелектуальних проблем. Активний, залежний, йому притаманна пристосованість. Проблеми розв'язує, спираючись в основному на емоції, почуття та вміння спілкуватися, має хороші гуманітарні, але відносно слабкі математичні здібності.

Конвенціональний тип – надає перевагу структурованій діяльності. З оточуючого середовища обирає мету, завдання й цінності, які формуються із

звичаїв і обумовлені станом суспільства. У відповідності до цього його підхід до проблем має стереотипний, практичний і конкретний характер. Спонтанність і оригінальність йому не притаманні. Певним чином йому притаманні ригідність, консервативність і залежність. Надає перевагу професіям, які пов'язані з канцелярією та розрахунками: машинопис, бухгалтерія, економіка. Він уміє добре спілкуватися і має хороші моторні навички. Водночас це слабкий організатор і керівник. Його рішення залежить від людей, які його оточують.

Діловий тип – обирає мету і завдання, які дозволяють йому виявити енергію, оптимізм, імпульсивність, потяг до пригод. Надає перевагу «чоловічим», керівним ролям, у яких він може задовольнити свої потреби у домінантності й визнанні. Це – керівник, директор, репортер, дипломат, журналіст. Не подобаються заняття, пов'язані з ручною працею, а також ті, що вимагають посидючості, великої концентрації уваги й інтелектуальних зусиль. Надає перевагу вербальним завданням, які пов'язані з керівним статусом і владою. Агресивний, діловий. Його загальні та інтелектуальні здібності посередні, до певної міри вищими є вербальні здібності.

Артистичний тип – ухиляється від чітко структурованих проблем та видів діяльності, які пов'язані з великою фізичною силою. У спілкуванні з оточуючими спирається на свої безпосередні відчуття, емоції, інтуїцію та увагу. Йому притаманна гнучкість, незалежність рішень. Це асоціальний, оригінальний тип з рисами жіночності. Надає перевагу заняттям творчого характеру: музиці, літературі, живопису, фотографіям тощо»[26].

Задля визначення рівня емоційного інтелекту досліджуваних здобувачів вищої психологічної освіти, ми скористалися методикою «Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол). За її змістом, респондентам надається опитувальник, який складається з 30 тверджень (додаток В). Методика дозволяє здійснити дослідження за такими 5 шкалами як:

- 1) емоційна обізнаність;
- 2) управління своїми емоціями (швидше емоційна відхідливість, емоційна неригідність);

- 3) самомотивація (швидше якраз довільне управління своїми емоціями);
- 4) емпатія;
- 5) розпізнавання емоцій інших людей.

Обробка результатів дослідження відбувається за спеціальним ключем. Це:

«Шкала «Емоційна обізнаність» – пункти 1, 2, 4, 17, 19, 25.

Шкала «Керування своїми емоціями» – пункти 3, 7, 8, 10, 18, 30.

Шкала «Самомотивація» – пункти 5, 6, 13, 14, 16, 22.

Шкала «Емпатія» – пункти 9, 11, 20, 21, 23, 28.

Шкала «Розпізнавання емоцій інших людей» – пункти 12, 15, 24, 26, 27, 29.

Інтерпретація результатів за методикою відбувається за вищезазначеними шкалами (рівні парціального емоційного інтелекту) та загальним показником (інтеграційний рівень емоційного інтелекту).

Рівні парціального емоційного інтелекту відповідно до знаків результатів:

більше ніж 14 балів – високий;

8-13 – середній;

7 і менше – низький.

Інтеграційний рівень емоційного інтелекту з урахуванням домінуючого знаку визначається наступними кількісними показниками:

більше ніж 70 балів – високий;

40-69 балів – середній;

39 і менше – низький» [13].

Для дослідження рівня комунікативної толерантності респондентів, ми впровадили методику «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко). Дослідження відбувається за 9 твердженнями, кожен з яких має 5 окремих тверджень в опитувальнику (додаток Г). Це:

«1. Ви не вмієте або не хочете розуміти, приймати індивідуальність інших людей.

2. Оцінюючи поведінку, образ думок або окремі характеристики людей, ви розглядаєте як еталон самого себе.

3. Ви категоричні чи консервативні в оцінках людей.

4. Ви не вмієте приховувати чи хоча б згладжувати неприємні почуття, які виникають при зіткненні з некомунікабельними якостями у партнерів.

5. Ви прагнете переробити, перевиховати свого партнера.

6. Вам хочеться підігнати партнера під себе, зробити його зручним.

7. Ви не вмієте прощати іншому його помилки, незручність, ненавмисно заподіяні вам неприємності.

8. Ви нетерпимі до фізичного або психічного дискомфорту, в якому опинився партнер.

9. Ви погано пристосовуєтеся до характерів, звичок, установок або домагань інших.

Кожне з 5 тверджень до основних необхідно оцінити за 3-бальною системою, де:

0 балів – «зовсім не вірно»;

1 – «вірно у деякій мірі»;

2 – «вірно у значній мірі»;

3 – «вірно надзвичайно».

Обробка результатів відбувається під час підрахунку усіх отриманих балів.

Інтерпретація здійснюється наступним чином:

до 30 балів – високий рівень комунікативної толерантності;

31-40 балів – середній рівень комунікативної толерантності;

41-135 балів – низький рівень комунікативної толерантності» [28].

З метою визначення зв'язку комунікативних навичок студентів-психологів з їхньою академічною успішністю, ми використали метод математичної статистики – метод рангової кореляції Спірмена. «Коефіцієнт кореляції рангу Спірмена – це непараметрична міра статистичної залежності між двома змінними; названий на честь Чарльза Спірмена. Він оцінює наскільки добре можна описати відношення між двома змінними за допомогою монотонної функції» [31, с. 44]. Розрахунки, за допомогою методу рангової кореляції Спірмена відбувалися у програмі SPSS Statistics 23.0.

Важливо зауважити, що емпіричне дослідження проводилося в очній формі. Зважаючи на те, що усі респонденти є моїми знайомими, ними були отримані паперові версії бланків використаних психодіагностичних методик. На заповнення останніх їм надавався один тиждень. Після їх заповнення, бланки були повернені нам для подальшої обробки та інтерпретації.

Загалом, наше емпіричне дослідження передбачало наявність одного етапу – констатувального. Тобто, метою було дослідити теперішній стан розвитку комунікативних навичок студентів-психологів, показників їх академічної успішності та впливу першого досліджуваного феномену на другий.

Варто підкреслити, що авторське практичне дослідження було організовано на окремих принципах, зокрема, таких як:

- 1) принцип добровільності;
- 2) принцип доступності;
- 3) принцип конфіденційності.

Перший принцип вказує на те, що усі респонденти емпіричного дослідження добровільно погодилися взяти участь у дослідженні, заздалегідь, ознайомившись з його метою та основними завданнями. Водночас за другим принципом, бачимо, що дослідження побудовано з урахуванням вікових та психологічних особливостей досліджуваної групи. Щодо третього принципу, він передбачає кодування результатів респондентів та нерозголошення їх особистих даних.

Отже, відбулося детальне ознайомлення з особливостями організації авторського емпіричного дослідження, його етапами, методами дослідження, характеристикою вибірки та інструментарію.

2.2. Результати дослідження: рівень академічної успішності, взаємозв'язки з соціально-психологічними факторами, їх аналіз та інтерпретація

Констатуємо отримані результати досліджуваних студентів-психологів, які нададуть нам змогу зрозуміти показники їх комунікативних навичок, академічної успішності та визначити їх істотний зв'язок

По-перше, представимо результати респондентів за показниками їхньої академічної успішності (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Показники академічної успішності студентів-психологів університетів м. Запоріжжя

Досліджуваний показник	Середнє групове значення	Стандартне відхилення
академічна успішність	83,7	6,6

За таблицею 2.1 бачимо, що середнє значення академічної успішності за групою досліджуваних студентів-психологів університетів м. Запоріжжя становить – 83,7 (стандартне відхилення – 6,6), що відповідає середньому рівню. Візуалізуємо отримані результати за рівнями академічної успішності здобувачів вищої психологічної освіти, які взяли участь у дослідженні, за допомогою гістограми (рис. 2.1).

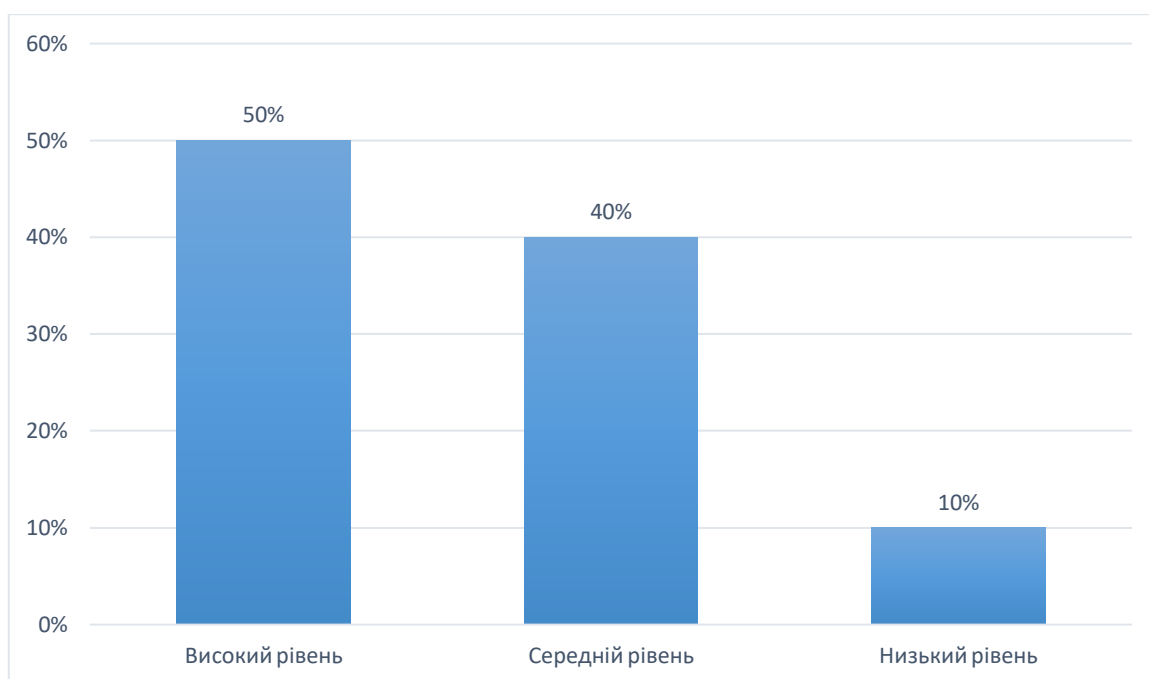

Рис. 2.1. Рівні академічної успішності студентів-психологів університетів м. Запоріжжя

На рис. 2.1. спостерігаємо, що переважна більшість здобувачів вищої психологічної освіти, які взяли участь у нашому дослідженні, мають високий рівень академічної успішності (50%). Середній показник успішності у навчанні у них є вищим ніж 85 балів. 40% респондентів мають середній рівень академічної успішності. Їх середній бал за навчальними предметами межує між 75 та 84 балами. Найменша тенденція серед досліджуваних студентів-психологів спостерігається до низького рівня академічної успішності (10%). Такі здобувачі вищої психологічної освіти мають середній бал за навчальними предметами менше ніж 75.

Таким чином, робимо висновок, що переважна більшість студентів-психологів університетів м. Запоріжжя, які взяли участь у нашому дослідженні, мають високий рівень академічної успішності (50%).

Констатуємо результатів респондентів за методикою «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко), яка надасть можливість дізнатися про рівень розвитку емпатії та її каналів у досліджуваній групі (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Результати студентів-психологів університетів м. Запоріжжя за методикою «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко) щодо рівня вияву емпатії та її каналів

Досліджуваний показник	Середнє групове значення	Стандартне відхилення
раціональний канал емпатії	4,7	0,6
емоційний канал емпатії	4,8	1,3
інтуїтивний канал емпатії	4,9	1,0
установки, які сприяють емпатії	4,8	1,1
здатність до емпатії	5,1	1,0
ідентифікація в емпатії	4,3	1,3
загальний показник емпатії	29,2	6,0

Згідно з таблицею 2.2., середнє значення за групою досліджуваних студентів-психологів за шкалою «раціональний канал емпатії» становить – 4,7 (стандартне відхилення – 0,6). Щодо шкали «емоційний канал емпатії», був отриманий середній груповий показник – 4,8 (стандартне відхилення – 1,3). Водночас за шкалою «інтуїтивний канал емпатії», здобувачами вищої психологічної освіти був отриманий середній результат за групою – 4,9 (стандартне відхилення – 1,0). Середнє значення за групою досліджуваних студентів-психологів за шкалою «установки, які сприяють емпатії» становить – 4,8 (стандартне відхилення – 1,1). Натомість середнє групове значення студентів-психологів за шкалою «здатність до емпатії» складає – 5,1 (стандартне відхилення – 1,0). Що стосується шкали «ідентифікація в емпатії», респондентами був отриманий середній груповий показник – 4,3 (стандартне відхилення – 1,3). Середнє значення за групою досліджуваних студентів-психологів за шкалою «загальний показник емпатії» становить – 29,2 (стандартне відхилення – 6,0), що

відповідає середньому рівню. Можемо побачити, що найбільш розвиненими у респондентів є такі канали емпатії як: здатність до емпатії та інтуїтивний канал емпатії. Останній вказує на здатність респондента бачити поведінку партнерів, діяти в умовах дефіциту вихідної інформації про них, спираючись на досвід підсвідомості. Найменша тенденція спостерігається до розвитку каналу «ідентифікація в емпатії». Це вміння зрозуміти іншого на основі співпереживань, постановки себе на місце партнера. Подамо наочно результати досліджуваних здобувачів вищої психологічної освіти щодо рівнів розвитку їх емпатії, використовуючи гістограму (рис. 2.2).

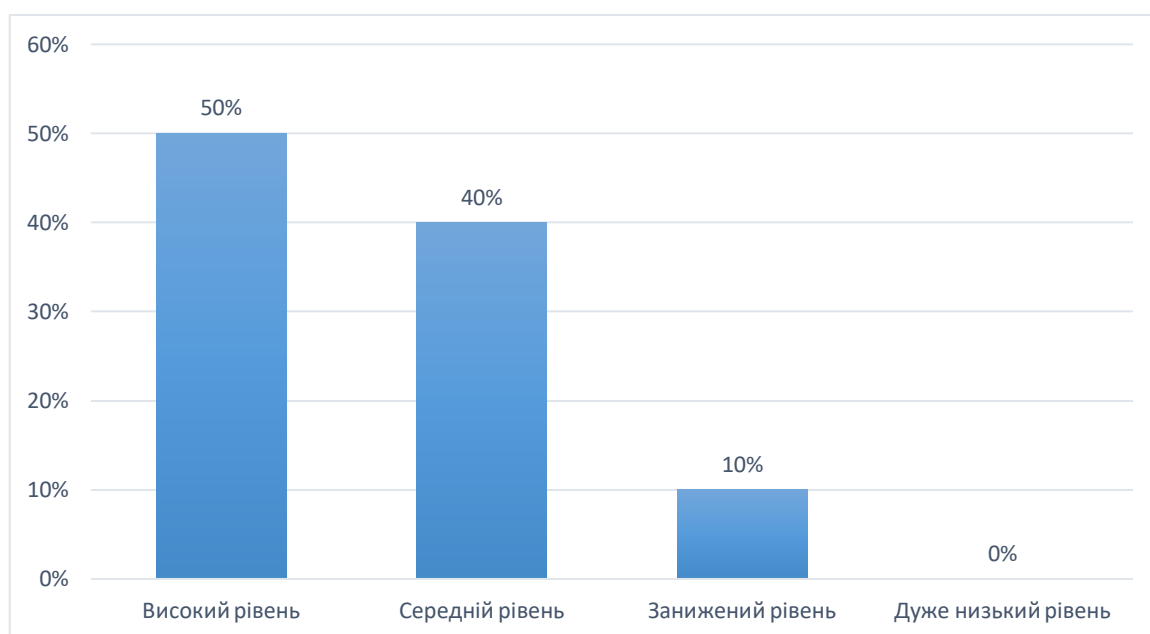

Рис. 2.2. Рівні емпатії студентів-психологів університетів м. Запоріжжя

На рис. 2.2. бачимо, що переважна більшість респондентів мають високий рівень емпатії (50%). Середні її показники спостерігаються у 40% досліджуваних студентів-психологів. 10% здобувачів вищої психологічної освіти, які взяли участь у нашому дослідженні, мають занижений рівень розвитку здатності до емпатії. Дуже низькі показники сформованості емпатії серед досліджуваної групи студентів-психологів були відсутні (0%).

Отже, робимо висновок, що серед досліджуваних здобувачів вищої психологічної освіти, які взяли участь у нашому дослідженні, переважає тенденція до високого рівня емпатії (50%).

Представимо результати респондентів за методикою «Методика визначення типу особистості» (Д. Голланд) (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Результати студентів-психологів університетів м. Запоріжжя за методикою «Методика визначення типу особистості» (Д. Голланд) щодо типу їх особистості

Тип особистості	Середнє групове значення	Стандартне відхилення
реалістичний	5,6	3,4
інтелектуальний	7,5	3,8
соціальний	10,5	4,3
конвенціональний	5,5	1,1
діловий	6,1	1,3
артистичний	6,6	2,5

За таблицею 2.3 спостерігаємо, що середнє групове значення за шкалою «реалістичний тип» складає – 5,6 (стандартне відхилення – 3,4). За інтелектуальним типом особистості, досліджувані студенти-психологи отримали середній груповий показник – 7,5 (стандартне відхилення – 3,8). Щодо шкали «соціальний тип особистості», респондентами був отриманий середній результат – 10,5 (стандартне відхилення – 4,3). Натомість за шкалою «конвенціональний тип» середнє групове значення становить – 5,5 (стандартне відхилення – 1,1). Що стосується шкали «діловий тип», досліджуваними студентами-психологами був отриманий середній показник за групою – 6,1 (стандартне відхилення – 1,3). Середнє групове значення за шкалою «артистичний тип» складає – 6,6 (стандартне відхилення – 2,5). Візуалізуємо отримані результати респондентів за типами їх особистості. Для виконання цього завдання, скористаємося гістограмою (рис. 2.3).

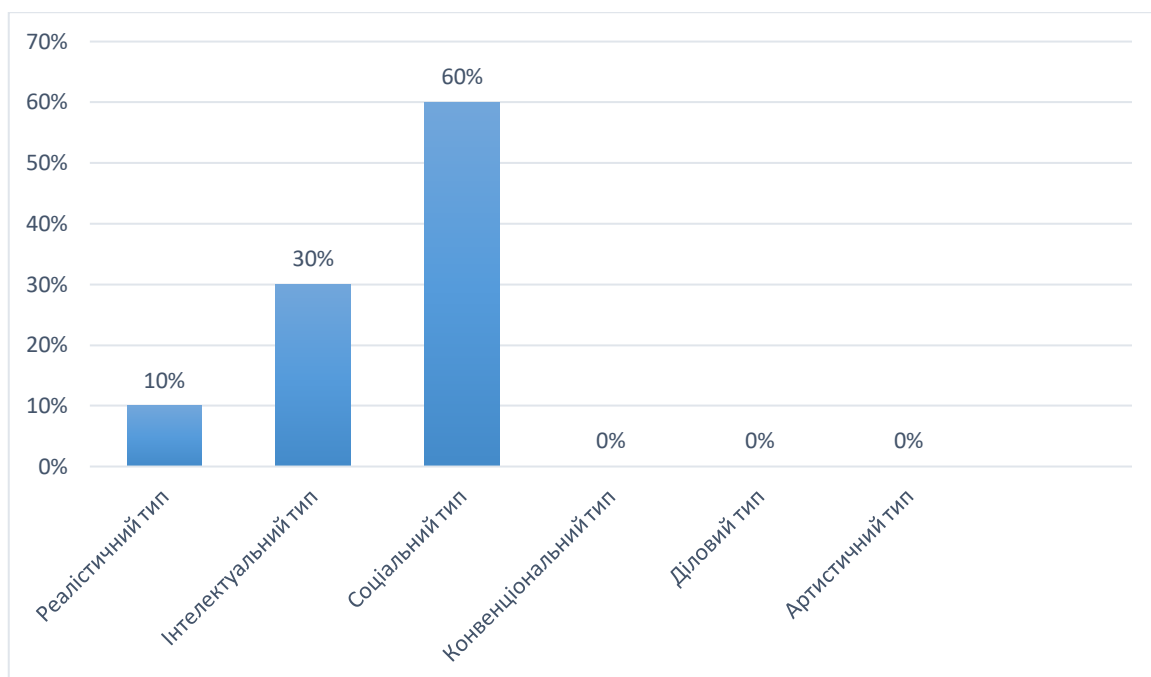

Рис. 2.3. Типи особистості студентів-психологів університетів м. Запоріжжя

На рис. 2.3. бачимо, що переважаюча більшість здобувачів вищої психологічної освіти, які взяли участь у нашому дослідженні, мають соціальний тип особистості (60%). Це люди, які характеризуються наявністю комунікативних умінь та мають потребу у спілкуванні. Вони розв'язують життєві проблеми на емоціях та почуттях, мають хороші гуманітарні та відносно слабкі математичні здібності. Інтелектуальний тип особистості властивий 30% респондентам. Це люди, які орієнтовані на розумову працю, відрізняються раціональністю та несоціальністю. Вони здатні розв'язувати завдання, використовуючи абстрактне мислення, мають високі показники сформованості як гуманітарних, так й математичних здібностей. Найменша тенденція серед досліджуваної групи студентів-психологів спостерігається до реалістичного типу особистості (10%). Це люди, які відрізняються емоційною стабільністю, практичністю, несоціальністю, є орієнтованими на сьогодення. У них є добре розвинутими невербальні інтелектуальні здібності. Психомоторні навички переважають над математичними та мовними здібностями. Конвенціональний (0%), діловий (0%) та артистичний (0%) типи особистості відсутні серед респондентів.

Таким чином, бачимо, що серед студентів-психологів, які взяли участь у нашому дослідженні, переважає соціальний тип особистості (60%).

Представляємо результати респондентів за методикою «Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол) (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Результати студентів-психологів університетів м. Запоріжжя за методикою «Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол) щодо рівнів розвитку їх емоційного інтелекту

Досліджуваний показник	Середнє групове значення	Стандартне відхилення
емоційна обізнаність	12,8	2,8
управління своїми емоціями	11,8	2,7
самотивація	13,2	2,6
емпатія	13,6	2,6
розпізнавання емоцій інших людей	13,4	2,8
загальний показник емоційного інтелекту	64,8	13,4

За таблицею 2.4 бачимо, що середнє групове значення за шкалою «емоційна обізнаність» становить – 12,8 (стандартне відхилення – 2,8), що відповідає середньому рівню. Середній груповий показник за шкалою «управління своїми емоціями» складає – 11,8 (стандартне відхилення – 2,7), що вказує на середній рівень. Водночас за шкалою «самотивація» досліджуваними студентами-психологами був отриманий середній результат – 13,2 (стандартне відхилення – 2,6), що відповідає середнім показникам сформованості. Щодо шкали «емпатія», середнє значення за групою становить – 13,6 (стандартне відхилення – 2,6), що вказує на середній рівень. Натомість середній груповий результат за шкалою «розпізнавання емоцій інших людей» (13,4; стандартне відхилення – 2,8) відповідає середнім показникам. Середнє групове значення за загальним

показником емоційного інтелекту – 64,8 (стандартне відхилення – 13,4), що вказує на середній рівень його розвитку. Подамо наочно результати респондентів за окресленою методикою щодо рівнів розвитку емоційного інтелекту досліджуваних здобувачів вищої психологічної освіти, за допомогою гістограми (рис. 2.4).

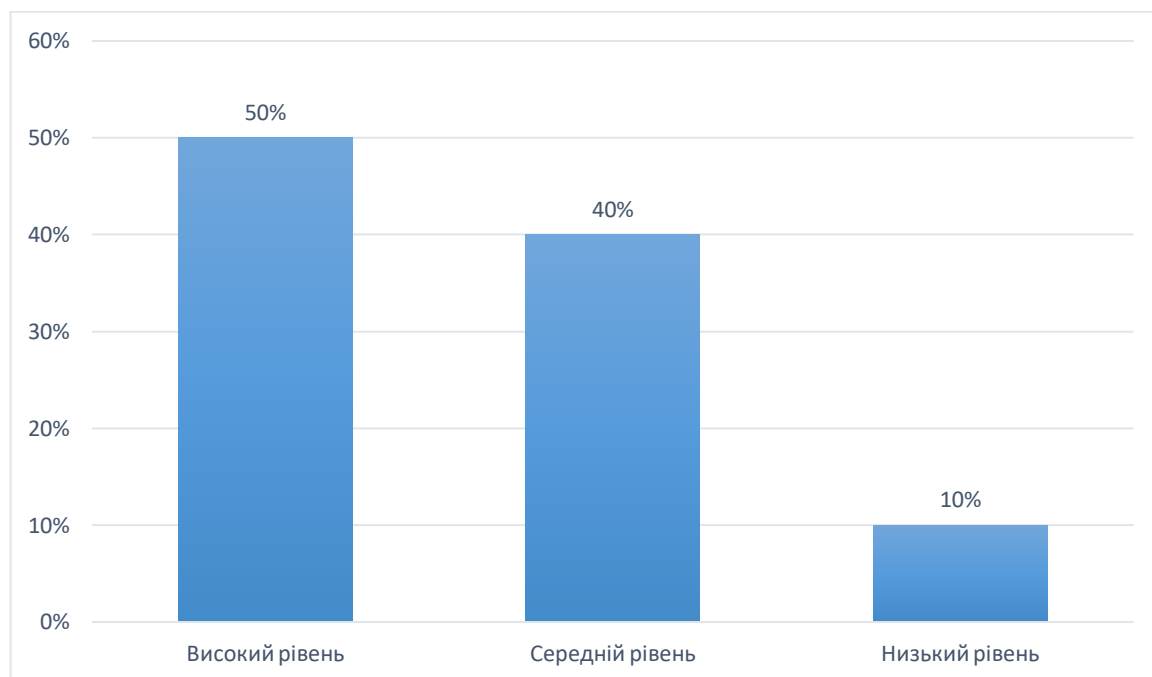

Рис. 2.4. Рівні емоційного інтелекту студентів-психологів університетів м. Запоріжжя

На рис. 2.4. можемо побачити, що серед здобувачів вищої психологічної освіти, які взяли участь у нашому дослідженні, наявна тенденція до переважання високого рівня розвитку емоційного інтелекту (50%). 40% респондентів мають середні показники його сформованості. Низький рівень розвитку емоційного інтелекту мають 10% досліджуваних студентів-психологів.

Отже, робимо висновок, що переважна більшість респондентів мають високий рівень розвитку емоційного інтелекту (50%).

Констатуємо результати досліджуваної групи здобувачів вищої психологічної освіти за останньою методикою – «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко) (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5

Результати студентів-психологів університетів м. Запоріжжя за методикою «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко) щодо рівнів їх комунікативної толерантності

Досліджуваний показник	Середнє групове значення	Стандартне відхилення
комунікативна толерантність	35,6	21,8

Згідно з таблицею 2.5., середнє групове значення за комунікативною толерантністю досліджуваних студентів-психологів становить – 35,6 (стандартне відхилення – 21,8). Отриманий показник відповідає середньому рівню комунікативної толерантності. Візуалізуємо результати респондентів за зазначеною методикою, використовуючи гістограму (рис. 2.5).

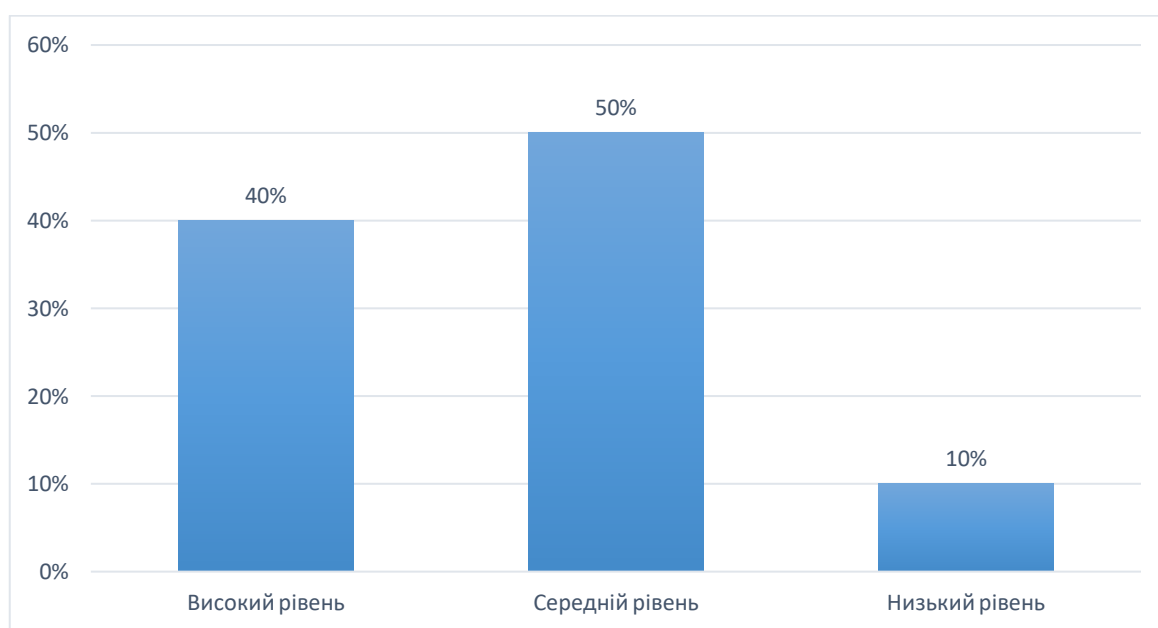

Рис. 2.5. Рівні комунікативної толерантності студентів-психологів університетів м. Запоріжжя

На рис. 2.5. можемо побачити, що переважна більшість досліджуваних студентів-психологів має середній рівень розвитку комунікативної толерантності (50%). 40% респондентів мають високі показники її сформованості. Низький рівень комунікативної толерантності спостерігаються у 10% здобувачів вищої психологічної освіти, які взяли участь у нашому дослідженні.

Отже, можемо зробити висновок, що серед досліджуваних студентів-психологів переважає тенденція до середнього рівня розвитку комунікативної толерантності (50%).

Таким чином, можемо підсумувати, що у респондентів нашого емпіричного дослідження відмічається переважання: високого рівня академічної успішності (50%), високих показників емпатії (50%), соціального типу особистості (60%), високого рівня емоційного інтелекту (50%) та середніх показників комунікативної толерантності (50%). Можемо припустити, що достатньо висока академічна успішність зумовлена високими показниками емпатії, емоційного інтелекту, соціальним типом особистості та середнім рівнем комунікативної толерантності. З метою здійснення практичної перевірки наявності зв'язку між комунікативними навичками студентів-психологів та їхньою академічною успішністю, розглянемо наявні кореляції між окресленими поняттями, які були знайдені, за допомогою методу рангової кореляції Спірмена (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6

Кореляційні зв'язки між комунікативними навичками студентів-психологів та їхньою академічною успішністю

Досліджувані показники	Академічна успішність
раціональний канал емпатії	0,302* 0,033
емоційний канал емпатії	0,905** 0,000
інтуїтивний канал емпатії	0,539** 0,000
установки, які сприяють емпатії	0,655** 0,000
здатність до емпатії	0,879** 0,000

Продовження табл. 2.6

ідентифікація в емпатії	0,855** 0,000
загальний показник емпатії	0,834** 0,000
реалістичний тип	-0,895** 0,000
інтелектуальний тип	-0,539** 0,000
соціальний тип	0,846** 0,000
конвенціональний тип	-0,362** 0,010
діловий тип	-0,397** 0,004
артистичний тип	0,834** 0,000
емоційна обізнаність	0,815** 0,000
управління своїми емоціями	0,951** 0,000
самомотивація	0,826** 0,000
емпатія	0,905** 0,000
розпізнавання емоцій інших людей	0,905** 0,000

Продовження табл. 2.6

загальний показник емоційного інтелекту	0,894** 0,000
комунікативна толерантність	-0,426** 0,002

Згідно з таблицею 2.5., наявні такі сильні прямі кореляції між академічною успішністю досліджуваних здобувачів вищої психологічної освіти та такими показниками як: «емоційний канал емпатії» ($p=0,000$), «інтуїтивний канал емпатії» ($p=0,000$), «установки, які сприяють емпатії» ($p=0,000$), «здатність до емпатії» ($p=0,000$), «ідентифікація в емпатії» ($p=0,000$), «загальний показник емпатії» ($p=0,000$), «соціальний тип» ($p=0,000$), «артистичний тип» ($p=0,000$), «емоційна обізнаність» ($p=0,000$), «управління своїми емоціями» ($p=0,000$), «самотивація» ($p=0,000$), «емпатія» ($p=0,000$), «розпізнавання емоцій інших людей» ($p=0,000$) та «загальний показник емоційного інтелекту» ($p=0,000$). Також існують зворотні кореляції між академічною успішністю респондентів та такими показниками як: «реалістичний тип» ($p=0,000$), «інтелектуальний тип» ($p=0,000$), «конвенціональний тип» ($p=0,010$) «діловий тип» ($p=0,004$) та «комунікативна толерантність» ($p=0,002$). Окремо варто відмітити незначну кореляцію між академічною успішністю досліджуваних студентів-психологів та раціональним каналом емпатії ($p=0,033$). Окреслені результати відображаємо у формі кореляційної плеяди (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Кореляційна плеяда зв'язків між комунікативними навичками студентів-психологів та їхньою академічною успішністю

Додатково розглянуті наявні кореляційні зв'язки усіх шкал використаних методик. Отримані показники за методом рангової кореляції Спірмена (додаток 3) надали можливість дійти наступних висновків. Наприклад, бачимо, що шкала методики «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко) «раціональний канал емпатії» має сильну зворотну кореляцію з такими шкалами методики «Методика визначення типу особистості» (Д. Голланд) як: «реалістичний тип» ($p=0,022$) та «інтелектуальний тип» ($p=0,000$). Сильна пряма кореляція відмічається зі шкалою «артистичний тип» ($p=0,000$). Слабка пряма кореляція наявна зі шкалою «соціальний тип» ($p=0,043$). Сильний кореляційний зв'язок шкали «раціональний канал емпатії» спостерігається зі шкалою методики «Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол) «емоційна обізнаність» ($p=0,000$). Слабка кореляція наявна з наступними шкалами зазначеної методики: «керування емоціями» ($p=0,031$), «самотивація» ($p=0,025$), емпатія ($p=0,018$), «розпізнавання емоцій» ($p=0,023$) та «загальний показник емоційного інтелекту» ($p=0,033$).

Водночас шкала методики «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко) «емоційний канал емпатії» характеризується сильною зворотною кореляцією зі шкалою методики «Методика визначення типу особистості» (Д. Голланд): «реалістичний тип» ($p=0,000$) та «інтелектуальний тип» ($p=0,000$). Сильна пряма кореляція відмічається зі шкалами «соціальний тип» ($p=0,000$) та «артистичний тип» ($p=0,000$). Натомість сильний прямий кореляційний зв'язок шкали «емоційний канал емпатії» за методикою «Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол) відмічається за такими шкалами як: «емоційна обізнаність» ($p=0,000$), «керування емоціями» ($p=0,000$), «самотивація» ($p=0,000$), «розпізнавання емоцій» ($p=0,000$) та «загальний показник емоційного інтелекту» ($p=0,000$). Також бачимо, що наявна сильна зворотна кореляція шкали «емоційний канал емпатії» зі шкалою методики «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко) «комунікативна толерантність» ($p=0,000$).

За шкалою методики «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко) «інтуїтивний канал емпатії» можемо побачити наступні кореляційні зв'язки. Спостерігається сильна зворотна кореляція зі шкалою методики «Діагностика рівня емпатії»

(В. Бойко) «реалістичний тип» ($p=0,000$). Додатково сильний прямий кореляційний зв'язок відмічається за шкалами: «соціальний тип» ($p=0,000$) та «артистичний тип» ($p=0,000$). Наявна слабка зворотна кореляція зі шкалою «діловий тип» ($p=0,011$). Можемо побачити сильний прямий кореляційний зв'язок шкали «інтуїтивний канал емпатії» зі шкалами методики «Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол): «емоційна обізнаність» ($p=0,000$), «керування емоціями» ($p=0,000$), «самотивація» ($p=0,000$), «емпатія» ($p=0,000$), «розпізнавання емоцій інших» ($p=0,000$) та «загальний показник емоційного інтелекту» ($p=0,000$). За шкалою методики «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко) «комунікативна толерантність» відмічається сильна зворотна кореляція ($p=0,000$).

Шкала методики «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко) «установки, які сприяють емпатії» має сильний зворотний кореляційний зв'язок зі шкалою методики «Методика визначення типу особистості» (Д. Голланд) «реалістичний тип» ($p=0,000$). Сильна пряма кореляція відмічається зі шкалами «соціальний тип» ($p=0,000$) та «артистичний тип» ($p=0,000$). Наявна слабка зворотна кореляція зі шкалою «діловий тип» ($p=0,036$). Сильний прямий кореляційний зв'язок спостерігається з наступними шкалами методики «Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол): «емоційна обізнаність» ($p=0,000$), «керування емоціями» ($p=0,000$), «самотивація» ($p=0,000$), «емпатія» ($p=0,000$), «розпізнавання емоцій інших» ($p=0,000$) та «загальний показник емоційного інтелекту» ($p=0,000$). За шкалою методики «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко) «комунікативна толерантність» спостерігається сильна зворотна кореляція ($p=0,000$).

Водночас шкала методики «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко) «здатність до емпатії» має сильну зворотну кореляцію зі шкалами методики «реалістичний тип» ($p=0,000$), «інтелектуальний тип» ($p=0,008$), «діловий тип» ($p=0,005$). Також спостерігається сильний прямий кореляційний зв'язок з такими шкалами як: «соціальний тип» ($p=0,000$) та «артистичний тип» ($p=0,000$). Окремо шкала «здатність до емпатії» значно прямо корелює з такими шкалами методики

як: «емоційна обізнаність» ($p=0,000$), «керування емоціями» ($p=0,000$), «самотивація» ($p=0,000$), «емпатія» ($p=0,000$), «розпізнавання емоцій» ($p=0,000$) та «загальний показник емоційного інтелекту» ($p=0,000$). Водночас шкала «здатність до емпатії» має сильну зворотну кореляцію зі шкалою методики «комунікативна толерантність» ($p=0,000$).

За шкалою методики «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко) «ідентифікація емпатії» можемо побачити сильний прямий кореляційний зв'язок зі шкалою: «реалістичний тип» ($p=0,000$) та сильні зворотні кореляції зі шкалами: «інтелектуальний тип» ($p=0,000$) та «соціальний тип» ($p=0,000$). Додатково шкала «ідентифікація емпатії» значно прямо корелює з такими шкалами методики як: «емоційна обізнаність» ($p=0,000$), «керування емоціями» ($p=0,000$), «самотивація» ($p=0,000$), «емпатія» ($p=0,000$), «розпізнавання емоцій» ($p=0,000$) та «загальний показник емоційного інтелекту» ($p=0,000$). Також окреслена шкала має сильну зворотну кореляцію зі шкалою методики «комунікативна толерантність» ($p=0,000$).

Також можемо помітити, що шкали методики «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко) «загальний показник емпатії» має сильну зворотну кореляцію зі шкалами «реалістичний тип» ($p=0,000$), «інтуїтивний тип» ($p=0,000$) та прямий зв'язок зі шкалами «артистичний тип» ($p=0,000$) та «соціальний тип» ($p=0,000$). Окремо відмічаються сильні прямі кореляції шкали «загальний показник емпатії» зі шкалами: «емоційна обізнаність» ($p=0,000$), «керування емоціями» ($p=0,000$), «самотивація» ($p=0,000$), «емпатія» ($p=0,000$), «розпізнавання емоцій» ($p=0,000$) та «загальний показник емоційного інтелекту» ($p=0,000$). Сильний кореляційний зв'язок зворотного характеру спостерігається до шкали «комунікативна толерантність» ($p=0,000$).

Отже, за отриманими результатами за методом рангової кореляції Спірмена, робимо висновок, що показники академічної успішності респондентів мають безпосередній зв'язок з рівнем розвитку їх комунікативних навичок.

Таким чином, результати емпіричного дослідження засвідчують, що комунікативні навички студентів-психологів значно пов'язані з показниками їхньої академічної успішності.

2.3. Пропозиції щодо вдосконалення комунікативних навичок студентів як чинника підвищення їх академічної успішності

Враховуючи отримані результати нашого емпіричного дослідження щодо безпосереднього зв'язку комунікативних навичок та показників академічної успішності студентів-психологів, було вирішено розробити пропозиції щодо вдосконалення комунікативних навичок студентів як чинника підвищення їх академічної успішності. Пропонуємо ознайомитися з ними детальніше.

Звертаємо увагу, що І. Шевченко називає 6 аспектів, які можуть зумовлювати формування комунікативних навичок у здобувачів вищої освіти. Можна виділити такі як:

1) інтерактивне навчання (впровадження в освітній процес дискусій, дебатів, рольових ігор та групових проєктів);

2) практичний досвід спілкування (організація комунікативної практики студентів, зокрема, у формі конференцій, стажувань, волонтерських програм тощо);

3) менторство та наставництво (участь педагогічного складу вищого навчального закладу у процесі розвитку комунікативних навичок здобувачів освіти, зокрема, у формі наслідування, спонукання до спілкування та інше);

4) розвиток емоційного інтелекту (впровадження програм, тренінгів, які спрямовані на розвиток емоційного інтелекту студентів);

5) підтримка інновацій та творчості (інноваційні проєкти, стартапи, наукові дослідження для розвитку ініціативної та комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти);

б) культурний та особистісний розвиток (культурні заходи, міжнародні проекти, семінари, які покликані забезпечити особистісний розвиток студентів та міжкультурних комунікативних навичок) [44].

Ю. Данилевич також вважає, що розвиток комунікативної компетентності студентів буде відбуватися під час впровадження в освітній процес навчальних програм, які спрямовані на розвиток комунікативних навичок здобувачів освіти; тренінгів та семінарів, які зумовлюють формування комунікативних навичок [11].

Водночас О. Маленко зазначає, що комунікативні навички студентів можна розвивати, використовуючи систему відповідних завдань (вправи на розвиток мислення, мовлення тощо) та під час ініціювання тематичних дискусій. Перші нададуть підґрунтя для забезпечення останніх [25].

Н. Лаврик вказує, що задля розвитку комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти варто впроваджувати такі заходи як: презентації та дискусії у групі. Окреслені форми освітнього процесу дозволяють покращити не тільки вербальні комунікативні навички, але й зумовлюють розвиток навичок слухати співрозмовника. З метою розвитку навичок письмового спілкування у студентів, які є також частиною комунікативної компетентності особистості, Н. Лаврик радить використовувати тематичні, творчі, письмові завдання та доповіді за академічною програмою в університеті. Щодо навичок соціальної комунікації, науковиця стверджує, що вони будуть розвиватися під час впровадження групових обговорень, дискусій та групових навчальних проєктів [21].

Поділяємо думку науковців (Н. Герасимова, О. Максимець, І. Павельчук) щодо доцільності використання інтерактивних методів навчання з метою розвитку комунікативних навичок здобувачів вищої освіти.

Так, Р. Павельчук переконує, що спільна навчальна діяльність студентів на заняттях є рушійною силою для розвитку їх комунікативних навичок. Вчений виокремлює наступні оптимальні форми освітнього процесу для виконання цього завдання:

- 1) робота в парах;

- 2) дискусійні форми (симпозіуми, дебати, ділові бесіди та інтерв'ю);
- 3) дидактичні та рольові ігри [32].

О. Максимець доповнює, що комунікативна компетентність здобувачів вищої освіти може розвиватися під час впровадження методу кейсів, який ґрунтується на концепції розвитку розумових здібностей особистості. Метод кейсів є активним методом навчання та характеризується наявністю спектру завдань з навчальним спрямуванням. Окреслений метод передбачає здійснення аналізу окремих ситуацій, які мають проблемний характер. Окремо для вдосконалення комунікативних навичок студентів, О. Максимець радить використовувати імітаційно-ігрові методи навчання. Це можуть бути рольові та ділові ігри. Рольовою грою називають створену ситуацію, що імітує життєву, у якій людина може зробити певні помилки, не нашкодивши собі у реальному житті й тим самим здобувши неоціненний досвід. Водночас ділова гра – це метод активного навчання, який передбачає імітацію реальної професійної діяльності в окремій проблемній ситуації. Одним з найперспективніших методів інтерактивного навчання вчений вважає метод проєктів. Останній передбачає формування співпраці студентів під час спільного виконання навчальних завдань у вигляді проєктів. Під час виконання групових проєктів, між здобувачами вищої освіти забезпечується активна комунікація та спілкування. Додатково О. Максимець звертає увагу на ефективність використання тренінгу як активного групового методу навчання у процесі розвитку комунікативних навичок здобувачів вищої освіти. Вони дозволяють отримати практичний комунікативний досвід, зокрема, нові комунікативні навички. Окремо, О. Максимець зазначає, що для розвитку комунікативних навичок здобувачів освіти можна використовувати й таку форму освітньої діяльності як переговори. Вони спрямовані на забезпечення активного спілкування з метою досягнення групового рішення чи спільної мети [23; 24].

Таким чином, О. Максимець радить використовувати такі інтерактивні методи навчання, задля розвитку комунікативної компетентності студентів, як: метод кейсів, ігрові і ділові ігри, переговори, тренінг, метод проєктів.

Н. Герасимова, в свою чергу, вказує на доцільність використання тренінгу в освітньому процесі здобувачів вищої освіти задля розвитку їх комунікативних навичок. Власну думку науковиця пояснює тим, що тренінг має окремі можливості, зокрема:

- 1) моделювання системи соціальних зв'язків у студентській групі та її удосконалення;
- 2) полегшення процесу саморозкриття, пізнання, дослідження себе та оточуючих;
- 3) допомога в отриманні реакцій оточуючих на власні поведінкові прояви;
- 4) можливість здійснення обміну життєвого досвіду;
- 5) забезпечення позитивної мотивації особистості до спілкування [10].

Таким чином, на основі наявних наукових думок щодо процесу розвитку комунікативних навичок здобувачів вищої освіти, нами були виділені певні пропозиції щодо оптимальних методів, засобів та прийомів для виконання цього завдання.

Висновки до розділу 2

Отже, нами було проведено емпіричне дослідження з метою практичного визначення психологічних особливостей комунікативних навичок та академічної успішності студентів-психологів. Дослідження здійснювалося на базі таких вищих навчальних закладів м. Запоріжжя як: Національний університет «Запорізька політехніка», «Запорізький національний університет» та «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія». У ньому взяло участь 50 здобувачів вищої психологічної освіти зазначених освітніх закладів, віком 18-21 рік. Емпіричне дослідження передбачало наявність одного етапу – констатувального та ґрунтувалося на принципах: добровільності, доступності та конфіденційності. Для досягнення мети дослідження та виконання його завдань, нами були використані такі методики та методи як: «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко), «Методика визначення типу особистості» (Д. Голланд), «Діагностика

«емоційного інтелекту» (Н. Хол), «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко) та метод рангової кореляції Спірмена.

За результатами емпіричного дослідження, було встановлено, що переважна більшість випробуваних студентів-психологів характеризувалася наявністю: високого рівня академічної успішності (50%), високих показників емпатії (50%), соціального типу особистості (60%), високого рівня емоційного інтелекту (50%) та середніх показників комунікативної толерантності (50%).

Результати за методом рангової кореляції Спірмена, який був проведений, за допомогою програми SPSS Statistics 23.0, засвідчили, що наявний сильний зв'язок між розвитком комунікативних навичок досліджуваних здобувачів вищої освіти та показниками їхньої академічної успішності ($p=0,000$). Доведено, що високі показники розвитку перших зумовлюють високий рівень академічної успішності студентів-психологів. Низький рівень розвитку комунікативних навичок, навпаки, негативно впливає на академічну успішність та знижує її показники.

Були складені пропозиції щодо вдосконалення комунікативних навичок студентів як чинника підвищення їх академічної успішності. Для виконання цього завдання, радимо впроваджувати в освітній процес здобувачів вищої освіти інтерактивні методи навчання, зокрема, такі як: рольові та ділові ігри, дискусії, диспути, переговори, тренінги, метод кейсів, метод проєктів, робота у парах тощо. Вважаємо, що використання зазначених методів буде зумовлювати покращення показників комунікативних навичок студентів та зможуть позитивно вплинути на їхню академічну успішність.

ВИСНОВКИ

У роботі теоретично обґрунтовані та практично перевірені психологічні особливості комунікативних навичок та академічної успішності студентів-психологів.

Надана загальна характеристика академічній успішності: поняттю, критеріям та психологічним особливостям. Дійшли висновку, що під академічною успішністю варто розуміти якість засвоєння теоретичних знань та опанування практичних навичок і умінь, які передбачені навчальною програмою, можливість використовувати їх у майбутній професійній діяльності та відображає рівень задоволеності здобувачем освіти результатами своєї навчальної діяльності. Встановлено, що до критеріїв академічної успішності належать: академічні результати (рівень знань та якість опанування професійних навичок та умінь), внутрішній стан задоволення здобувача вищої освіти результатами свого навчання, можливість студентів практично використовувати знання та навички у житті та професійній діяльності. Рівень академічної успішності залежить від великої кількості внутрішніх (когнітивні (інтелектуальні здібності, розвиток пізнавальних процесів), особистісно-психологічних (характер навчальної мотивації, наполегливість, цілеспрямованість, самостійність, відповідальність, емоційна стійкість, саморегуляція)) та зовнішніх (соціальні (стосунки з батьками, організація освітнього процесу, професійна компетентність педагогів, соціальний статус, матеріальне становище студента) факторів.

Схарактеризовано комунікативні навички як соціально-психологічний чинник академічної успішності. Визначено, що комунікативні навички є навичками, які дозволяють чітко висловлювати власні думки в усній, письмовій та невербальній формах, інтерпретувати емоційні прояви інших людей, що забезпечує якісну комунікацію з оточуючими. До комунікативних навичок відносять такі як: вербальні (уміння слухати та чути; чітке уміння висловлювати свої думки у вербальній та невербальній формі; здатність переконувати; навичка

ведення переговорів задля досягнення спільних цілей); невербальні (навички використання та розуміння невербальних форм комунікації; саморегуляція власних невербальних проявів) та письмові (навичка письма чітких та зрозумілих текстів). Встановлено, що комунікативні навички здобувачів вищої освіти є соціально-психологічними чинниками їх академічної успішності.

Розглянуті теоретичні підходи до дослідження комунікативних навичок у контексті навчальної діяльності. Зроблено висновок, що комунікативні навички становлять значну важливість на особистісному, соціальному та суспільному рівнях. Їх наявність є важливою як у здобувачів освіти, так й у викладачів. Сучасна освіта орієнтована на комунікативний розвиток її здобувачів та дотримується комунікативного підходу її організації. Останній характеризується активною співпрацею учасників освітнього процесу та використанням інтерактивних методів навчання. Комунікація в освітньому середовищі повинна бути наявна як в очній, так й дистанційній формі навчання. Комунікативні навички учасників освітнього процесу будуть зумовлювати їх якісну взаємодію, позитивну атмосферу та продуктивне засвоєння навчального матеріалу.

Надана загальна характеристика організації, етапам та методам дослідження, вибірці та інструментарію та здійснений аналіз та інтерпретація результатів дослідження: рівень академічної успішності, взаємозв'язки з соціально-психологічними факторами. Нами було проведено емпіричне дослідження з метою практичного визначення психологічних особливостей комунікативних навичок та академічної успішності студентів-психологів. Дослідження здійснювалося на базі таких вищих навчальних закладів м. Запоріжжя як: Національний університет «Запорізька політехніка», «Запорізький національний університет» та «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія». У ньому взяло участь 50 здобувачів вищої психологічної освіти зазначених освітніх закладів, віком 18-21 рік. Емпіричне дослідження передбачало наявність одного етапу – констатувального та ґрунтувалося на принципах: добровільності, доступності та конфіденційності. Для досягнення мети дослідження та виконання його завдань, нами були використані

такі методики та методи як: «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко), «Методика визначення типу особистості» (Д. Голланд), «Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол), «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко) та метод рангової кореляції Спірмена. Результати емпіричного дослідження засвідчили, що переважна більшість випробуваних студентів-психологів характеризувалася наявністю: високого рівня академічної успішності (50%), високих показників емпатії (50%), соціального типу особистості (60%), високого рівня емоційного інтелекту (50%) та середніх показників комунікативної толерантності (50%). За допомогою методу рангової кореляції Спірмена, було доведено, що наявний сильний зв'язок між розвитком комунікативних навичок досліджуваних здобувачів вищої освіти та показниками їхньої академічної успішності. Це стосується таких соціально-психологічних факторів як: рівень емпатії ($p=0,000$), тип особистості ($p=0,000$), рівень емоційного інтелекту ($p=0,000$) та показники комунікативної толерантності ($p=0,002$). Доведено, що високі показники розвитку комунікативних навичок зумовлюють високий рівень академічної успішності студентів-психологів. Низький рівень їх розвитку, в свою чергу, негативно впливає на академічну успішність та знижує її показники.

Окреслено пропозиції щодо вдосконалення комунікативних навичок студентів як чинника підвищення їх академічної успішності. На основі наявних наукових думок щодо процесу розвитку комунікативних навичок здобувачів вищої освіти, можемо виокремити такі оптимальні інтерактивні методи для формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти як: рольові та ділові ігри, дискусії, диспути, переговори, тренінги, метод кейсів, метод проєктів, робота у парах тощо. Розроблені пропозиції можуть стати корисними для здобувачів вищої освіти та будуть зумовлювати підвищення показників їх комунікативних навичок та академічної успішності.

Таким чином, вважаємо гіпотезу нашого дослідження повністю підтвердженою, бо показники академічної успішності студентів-психологів мають зв'язок з рівнем сформованості їх комунікативних навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авершин А. О., Яковенко Т. В. Багатофакторний аналіз академічної успішності студентів. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Awersin.php> (дата звернення: 10.09.2025).

2. Апостолова Т., Петрунько О. Академічна успішність як психологічний феномен. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку* : матеріали V міжнародної конференції у ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» (м. Київ, 07 грудня 2023 р.). Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2023. С. 578–580.

3. Базелюк А. І., Грицук О. В. Вплив копінг-стратегій на академічну успішність. *Universum*. 2025. № 1. С. 589–594.

4. Бедевельська М. В., Фельцан І. М., Білак М. Підготовка здобувачів освіти до професійно-орієнтованої іншомовної комунікації: аспекти усного і писемного мовлення. *Інноваційна педагогіка*. 2025. № 84. С. 71–75.

5. Білуха Т., Дениченко Л., Кухар Т. Особистісні передумови успішності професійного навчання. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. 2021. № 4. С. 12–18.

6. Варнавська І. В., Ротаєнко О. В. Комунікативні навички як фактор успішності навчальної діяльності студентів. URL: <https://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/3892/4%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 12.09.2025).

7. Василенко Т. В., Василенко А. А. Навчання студентів ефективній комунікації. *Неперервна освіта для сталого розвитку: філософсько-теоретичні контексти та педагогічна практика* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 03-04 грудня 2021 р.). Дніпро : СПД «Охотнік», 2021. С. 77–79.

8. Васютинська Є. А. Формування комунікативних навичок майбутнього фахівця. *Наукові записки*. 2024. № 213. С. 401–405.

9. Виноградов О. Г. Академічна успішність як критерій і предиктор. *Український психологічний журнал*. 2018. № 4. С. 33–43.

10. Герасимова Н. Є., Герасимова І. В. Вплив комунікативних умінь на самоактуалізацію як складову життєвого простору особистості студента. *Наукові перспективи*. 2024. № 3. С. 1091–1105.

11. Данилевич Ю. О. Комунікативні навички та комунікативна компетентність, їх роль у здобутті освіти і формування комунікативних навичок упродовж професійної діяльності. *Медсестринство*. 2023. № 2. С. 56–65.

12. Денисюк С. Г. Комунікологія : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2015. 102 с.

13. Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол). URL: <https://studfile.net/preview/7792541/page:39/> (дата звернення: 01.09.2025).

14. Дорошко І. І., Малихіна О. Є., Туріщева Л. В. Розвиток комунікативних умінь дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 4. С. 134–138.

15. Дужич Н. В., Мялюк О. П., Марущак М. І. Аналіз чинників, які впливають на академічну успішність. *Медична освіта*. 2023. № 3. С. 54–61.

16. Ігнатенко С. О. Вплив фізичної активності на академічну успішність учнів. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини* : матеріали VIII інтернет-конференції (м. Одеса, 17-18 жовтня 2024 р.). Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2024. С. 58–60.

17. Ільїна-Стогнієнко В. Ю., Юрій Р. Ф., Бабік І. В. Дослідження мотиваційних стратегій для підвищення академічної успішності здобувачів медичних закладів вищої освіти в Україні. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 10. С. 1325–1337.

18. Комар О. С. Роль комунікативних стратегій у процесі навчання іноземної мови. *Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід* : збірник матеріалів V Міжнародної

науково-практичної конференції (м. Суми, 12-13 травня 2022 р.). Суми : Видавництво СумДПУ імені А. Макаренка, 2022. С. 104–107.

19. Кривенко В. В. Комунікація: поняття, сутність, зміст. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. № 84. С. 71–77.

20. Кузьо Л., Казимир І. Спільне навчання як шлях до покращення мовленнєвих навичок: інноваційні підходи у вищій освіті. *Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей*: збірник наукових статей. Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 78–90.

21. Лаврик Н. В., Агарков О. А. Роль закладів вищої освіти у формуванні комунікаційних навичок здобувачів вищої освіти. URL: <http://www.dgu.com.ua/bitstream/123456789/911/1/%D0%9B%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%B8%D0%BA%20%D0%9D.%D0%92.%2C%20%D0%90%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%20%D0%9E.%D0%90..pdf> (дата звернення: 15.09.2025).

22. Лисиманка О. В. Вплив самооцінки на академічну успішність студентів: теоретичний аналіз. *Перспективи розвитку сучасної науки та освіти (частина II)* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15-16 червня 2020 р.). Львів : Львівський науковий форум, 2020. С. 44–46.

23. Максимець О., Адамович А. Переговори як складова частина ділової комунікації. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 36. Том 2. С. 124–128.

24. Максимець О. М. Формування мовнокомунікативних навичок у процесі підготовки майбутніх фахівців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 84. С. 181–186.

25. Маленко О. Гнучкі навички (soft skills) у системі компетентнісно орієнтованої вищої/фахової передвищої освіти. *Новий науково-освітній простір з огляду підвищення якості підготовки фахівців у закладах вищої та фахової*

передвищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. Участю (м. Рівне, 16 березня 2023 р.). Рівне, 2023. С. 34–37.

26. Методика визначення типу особистості Д. Голланд. URL: <https://studfile.net/preview/5643707/page:3/> (дата звернення: 01.09.2025).

27. Методика. «Діагностика рівня емпатійних здібностей» (В. В. Бойко). URL: <https://studfile.net/preview/5287907/> (дата звернення: 01.09.2025).

28. Методика «Рівень комунікативної толерантності». URL: https://stud.com.ua/155473/psihologiya/metodika_riven_komunikativnoyi_tolerantnosti (дата звернення: 01.09.2025).

29. Міняйло Н. В., Федюніна О. І., Костецька Л. А. Вплив рівня володіння мовою на формування комунікативної компетентності українських здобувачів освіти. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 11. С. 534–547.

30. Нуралієва Л. М., Сиволицька Л. М. Концепція набуття комунікативних навичок у процесі дистанційного та очного навчання в умовах надзвичайних ситуацій. URL: https://www.researchgate.net/profile/Oleksii-Nalyvaiko/publication/361115261_KONCEPCIA_NABUTTA_KOMUNIKATIVNIH_NAVICOK_U_PROCESI_DISTANCIJNOGO_TA_OCNOGO_NAVCANNA_V_UMOVAN_NADZVICAJNIH_SITUACIJ/links/629e16dca3fe3e3df8624b5f/KONCEPCIA-NABUTTA-KOMUNIKATIVNIH-NAVICOK-U-PROCESI-DISTANCIJNOGO-TA-OCNOGO-NAVCANNA-V-UMOVAN-NADZVICAJNIH-SITUACIJ.pdf (дата звернення: 15.09.2025).

31. Остапенко Р. І. Математичні основи психології : навч. посіб. Вінниця : Перспектива, 2020. 76 с.

32. Павельчук І. О. Розвиток комунікативних навичок у старшій школі. *Молодий вчений*. 2023. № 1. С. 65–68.

33. Романець Т. Роль комунікативно-діяльнісного підходу у навчанні учнів рідної мови. *Пріоритетні напрями філологічних досліджень* : матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Херсон, 16 листопада 2017). Херсон, 2017. С. 264–270.

34. Стасюк Ю. М., Левенець А. В. Роль комунікації в покращенні якості освітнього процесу. URL: http://www.confcontact.com/2024-ekonomika-i-menedzhment/11_stasiuk_levenets.pdf (дата звернення: 15.09.2025).

35. Теличко Н. В., Кравченко Т. М. Англійська мова як засіб комунікації сучасного фахівця в освіті і науці. *Інноваційна педагогіка*. 2024. № 68. С. 170–173.

36. Тимкова В. А. Культура мовлення як показник мовної компетентності здобувачів вищої освіти. *Записки з українського мовознавства*. 2025. № 35. С. 246–254.

37. Ткаченко І. Зміст поняття «академічний успіх здобувачів освіти мистецьких спеціальностей». *Сценічне та музичне мистецтво: циркові та естрадні жанри. Науково-методичний аспект* : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 17-18 квітня 2024 р.). Київ : КМАЕЦМ, 2024. С. 245–249.

38. Тригуб І. П., Власенко Л. В. Комунікативні навички та вміння для ефективного вивчення англійської мови самостійно. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 40. С. 137–140.

39. Тур О. Структура комунікативної компетентності особистості. *Педагогічний дискурс* : зб.наук.праць. Хмельницький : ПП Мошак М. І., 2016. Вип. 20. С. 187–191.

40. Філіпцова О. В., Атраментова Л. О. Вивчення зв'язків IQ, мотивації до навчання й академічної успішності серед сучасної української молоді. *Інтелект: проблеми формування та розвитку*. 2017. № 2. С. 45–50.

41. Холостенко Ю. В., Чернякова О. В., Кухар Т. В. Особливості самостійності сучасних студентів майбутніх фахівців соціономічних професій. *Габітус*. 2021. № 28. С. 112–116.

42. Цимбалюк С. Дослідження діяльності центрів академічного успіху (academic success centers) в університетах США: базові поняття. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. № 67. С. 372–379.

43. Шаталович І., Шаталович О. Поняття академічної успішності здобувачів вищої освіти у контексті психологічного дослідження. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. № 1. С. 489–496.

44. Шевченко І. А., Шелевер О. В., Маркова В. В. Розвиток soft skills у здобувачів освіти як запорука успішної професійної діяльності. *Габітус*. 2024. № 72. С. 269–272.

45. Шелудченко Л. С., Комарніцький С. П., Фірман Ю. П., Мельник В. А. Роль соціально-комунікативних навичок у підготовці здобувачів вищої освіти. *Професійно-прикладні дидактики*. 2024. № 2. С. 100–104.

46. Язева Х. В. Психологічні критерії академічної успішності студентів. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2022 № 6. С. 210–213.

47. Angganing P., Budiningsih A. C. The Profile of Students' Communication Skills on Science Learning in Elementary Schools. *Pegem Journal of Education and Instruction*. 2022. № 1. P. 117–124.

48. Bordbar S., Mirzae S., Bahmaei J. Predicting students' academic performance based on academic identity, academic excitement, and academic enthusiasm: evidence from a cross-sectional study in a developing country. *BMC Medical Education*. 2025. № 25. P. 39–42.

49. Gao D., Nacional R. B. Students' Interactions and Communication Skills Towards Their Maximum Learning. *International Journal of Education and Humanities*. 2024. № 16. P. 305–309.

50. Genç R. The Importance of Communication in Sustainability & Sustainable Strategies. *Procedia Manufacturing*. 2017. № 8. P. 511–516.

51. Suleiman I. B., Okunade O. A., Adekunle O. Key factors influencing students' academic performance. *Journal of Electrical Systems and Information Technology*. 2024. № 41. P. 11–16.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник до методики «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко)

Інструкція для учасників дослідження: «На зазначені запитання дайте відповідь (+) або (-)»

Опитувальник

1. Я маю звичку уважно вивчати обличчя і поведінку людей, щоб зрозуміти їхній характер, схильності, здібності.
2. Якщо оточуючі виявляють ознаки нервозності я, зазвичай, залишаюсь спокійним.
3. Я більше довіряю доказам свого розуму, ніж інтуїції.
4. Я вважаю цілком доречним для себе цікавитися домашніми проблемами своїх співробітників.
5. Я можу легко увійти у довіру до людини, коли в цьому виникає потреба.
6. Зазвичай, я з першої ж зустрічі вгадую «споріднену душу» у новій людині.
7. Я з цікавості, як правило, розпочинаю розмову про життя, роботу, політику з випадковими попутниками у потязі, літаку.
8. Я втрачаю душевну рівновагу, якщо оточуючі чимось пригнічені.
9. Моя інтуїція – надійніший спосіб розуміння оточуючих, ніж знання чи досвід.
10. Виявляти цікавість до внутрішнього світу іншої особистості – нетактовно.
11. Своїми словами я часто ображаю близьких мені людей, не помічаючи цього.
12. Я легко можу уявити себе якоюсь твариною, відчутти її звички і стани.

13. Я майже не розмірковую над причинами вчинків людей, які мають до мене безпосереднє відношення.

14. Я рідко приймаю до серця проблеми своїх друзів.

15. Як правило, за кілька днів я відчуваю: щось повинно трапитися з близькою мені людиною, і очікування збуваються.

16. Спілкуючись з діловими партнерами, я зазвичай, намагаюсь уникати розмов про особисте.

17. Іноді рідні дорікають мені за черствість, неувагу до них.

18. Мені легко вдається скопіювати інтонацію, міміку людей, наслідуючи їх.

19. Мій зацікавлений погляд часто бентежить нових партнерів.

20. Чужий сміх, зазвичай, передається і мені.

21. Часто, діючи навмання, я все ж таки знаходжу правильний підхід до людини.

22. Плакати від щастя – дурниця.

23. Я здатен цілком злитися з близькою для мене людиною, ніби розчинитися в ній.

24. Мені рідко зустрічалися люди, яких би я розумів без зайвих слів.

25. Я мимоволі чи з цікавості часто підслуховую розмови сторонніх людей.

26. Я можу залишатися спокійним, навіть якщо всі навколо мене хвилюються.

27. Мені набагато легше підсвідомо відчувати сутність людини, ніж зрозуміти її, «розклавши на полицки».

28. Я спокійно ставлюся до дрібних неприємностей, які трапляються у когось із членів сім'ї.

29. Мені було б складно щиро і довірливо вести бесіду з настороженою, замкнутою людиною.

30. У мене творча натура – поетична, художня, артистична.

31. Я без особливої цікавості вислуховую сповіді нових знайомих.

32. Я засмучуюсь, якщо бачу людину в сльозах.

33. Моє мислення більше відрізняється конкретністю, строгістю, послідовністю, ніж інтуїцією.

34. Коли друзі починають говорити про свої неприємності, я волію перевести розмову на іншу тему.

35. Якщо я бачу, що комусь з рідних погано на душі, то, ж правило, стримуюсь від розпитувань.

36. Мені складно зрозуміти, чому дрібниці можуть так сильно засмучувати людей.

Опитувальник до методики «Методика визначення типу особистості»

(Д. Голланд)

Інструкція методики: «Необхідно з кожної пари 84 професій обрати тільки одну, яка Вас найбільше приваблює (а чи б). Вибір необхідно зробити з кожної пари. На вибір рішення витрачайте не більше 15 сек. На виконання завдання Вам надається 10-20 хвилин».

А	Б
1. інженер-технолог	конструктор
2. в'язальник	санітарний лікар
3. кулінар	користувач ЕОМ
4. фотограф	директор магазину
5. кресляр	дизайнер
6. філософ	психіатр
7. вчений-хімік	бухгалтер
8. редактор журналу	комівояжер
9. лінгвіст	перекладач худ. літ.
10. педіатр	статист
11. завуч з виховної роботи	спеціаліст з маркетингу
12. спортивний лікар	фейлетоніст
13. нотаріус	постачальник
14. бухгалтер на комп'ютері	артист естради

15. політичний діяч	письменник
16. садівник	метеоролог
17. водій автобуса	медсестра
18. інженер-електрик	секретар-друкарка
19. маляр	художник по металу
20. біолог	головний лікар
21. телеоператор	режисер
22. гідролог	податковий інспектор
23. зоолог	головний зоотехнік
24. математик	архітектор
25. соціальний працівник	обліковець
26. вчитель	заввідділом держустанови
27. вихователь	композитор
28. коректор	модельєр
29. економіст	реklamний агент
30. завідувач господарством	диригент
31. радіоінженер	працівник науки
32. наладчик	монтажник
33. агроном	керівник агрофірми
34. закрійник	мистецтвознавець
35. археолог	експерт з товарів

36. працівник музею	адвокат
37. вчений	актор
38. логопед	стенографіст
39. лікар	дипломат
40. головний бухгалтер	директор
41. поет	психолог
42. працівник архіву	менеджер

Опитувальник до методики «Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол)

Інструкція: «Нижче вам будуть запропоновані вислови, які певною мірою відображають різні сторони вашого життя. Будь ласка, напишіть цифру праворуч від кожного твердження, виходячи з оцінки ваших відповідей»:

Цілком не згоден (-3 бали).

В основному не згоден (-2 бали).

Частково не згоден (-1 бал).

Частково згоден (+1 бал).

В основному згоден (+2 бали).

Цілком згоден (+3 бали).

Опитувальник

1. Для мене як негативні, так і позитивні емоції є джерелом знання про те, як діяти у житті.
2. Негативні емоції допомагають мені зрозуміти, що я повинен змінити у своєму житті.
3. Я спокійний, коли відчуваю тиск зі сторони.
4. Я здатний відчувати зміну своїх почуттів.
5. Коли необхідно, я можу бути спокійним і зосередженим, щоб діяти відповідно до вимог життя.
6. Коли необхідно, я можу викликати у себе широкий спектр позитивних емоцій, таких, як веселість, радість, внутрішній підйом і гумор.
7. Я стежу за тим, як я себе відчуваю.
8. Після того, як щось розчарувало мене, я можу легко опанувати свої почуття.
9. Я здатний вислуховувати проблеми інших людей.
10. Я не зациклююсь на негативних емоціях.
11. Я чутливий до емоційних потреб інших.

12. Я можу заспокійливо впливати на інших людей.
13. Я можу примусити себе знову і знову стати перед перешкодою.
14. Я намагаюсь підходити до життєвих проблем творчо.
15. Я адекватно реагую на настрої, спонуки і бажання інших людей.
16. Я можу легко входити у стан спокою, готовності і зосередженості.
17. Коли дозволяє час, я повертаюся до своїх негативних почуттів і аналізую, у чому проблема.
18. Я здатний швидко заспокоїтися після несподіваного засмучення.
19. Знання моїх істинних почуттів важливе для підтримки «хорошої форми».
20. Я добре розумію емоції інших людей, навіть якщо їх не висловлюють відкрито.
21. Я можу добре розпізнавати емоції за виразом обличчя.
22. Я можу легко відкинути негативні почуття, коли необхідно діяти.
23. Я добре розпізнаю знаки в спілкуванні, які вказують на те, в чому інші мають потребу.
24. Люди вважають мене гарним знавцем переживань інших людей.
25. Люди, які усвідомлюють свої істинні відчуття, краще керують своїм життям.
26. Я здатний покращити настрій інших людей.
27. Зі мною можна порадитися з питань стосунків між людьми.
28. Я добре налаштовуюсь на емоції інших людей.
29. Я допомагаю іншим використовувати їх спонуки для досягнення особистих цілей.
30. Я можу легко відключитися від переживання неприємностей.

Опитувальник до методики «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко)

1. Ви не вмієте або не хочете розуміти або приймати індивідуальність інших людей.

Перевірте себе, наскільки ви здатні приймати чи не приймати індивідуальність людей, яких ви зустрічаєте. Далі наводяться судження. Скористайтесь оцінками від 0 до 3 балів, щоб висловити, наскільки вірні вони по відношенню особисто до вас:

0 балів – «зовсім не вірно»;

1 – «вірно в деякій мірі»;

2 – «вірно в значній мірі»;

3 – «вірно надзвичайно».

Закінчивши оцінку суджень, підрахуйте число отриманих балів.

№	судження	бали
1	Повільні люди зазвичай діють мені на нерви	
2	Мене дратують метушливі, непосидючі люди	
3	Галасливі дитячі ігри я переношу з працею	
4	Оригінальні, нестандартні яскраві особистості частіше діють на мене негативно	
5	Бездоганна у всіх відношеннях людина насторожила би мене	
	ВСЬОГО	

2. Оцінюючи поведінку, образ думок або окремі характеристики людей, ви розглядаєте як еталон самого себе.

№	судження	бали
1	Мене зазвичай виводить з рівноваги некмітливий співрозмовник	
2	Мене дратують любителі поговорити	
3	Я б обтяжувався розмовою з байдужим для мене попутником у поїзді, літаку, якби він проявив ініціативу	
4	Я б обтяжувався розмовами випадкового попутника, який поступається мені за рівнем знань і культури	
5	Мені важко знайти спільну мову з партнерами іншого інтелектуального рівня, ніж у мене	
	ВСЬОГО	

3. Ви категоричні чи консервативні в оцінках людей.

Перевірте себе, якою мірою категоричні або консервативні ваші оцінки на адресу оточуючих (ступінь згоди оцінюйте від 0 до 3 балів).

№	судження	бали
1	Сучасна молодь викликає неприємні почуття своїм зовнішнім виглядом (зачіски, косметика, одяг)	
2	Так звані «нові українці», зазвичай, викликають у мене неприємне враження	
3	Представники деяких національностей в моєму оточенні відверто несимпатичні мені	

4	Є тип чоловіків (жінок), який я не переносю	
5	Терпіти не можу ділових партнерів з низьким професійним рівнем	
	ВСЬОГО	

4. Ви не вмієте приховувати чи хоча б згладжувати неприємні почуття, які виникають при зіткненні з некоммунікбельними якостями у партнерів.

Перевірте себе: якою мірою ви вмієте приховувати або згладжувати неприємні враження при зіткненні з некоммунікбельними якостями людей (ступінь згоди оцінюйте від 0 до 3 балів).

№	судження	бали
1	Вважаю, що на грубість треба відповідати грубістю	
2	Мені важко приховати, якщо людина мені чимось неприємна	
3	Мене дратують люди, які прагнуть у суперечці настояти на своєму	
4	Мені неприємні самовпевнені люди	
5	Зазвичай мені важко втриматися від зауваження на адресу озлобленої або нервової людини, яка штовхається в транспорті	
	ВСЬОГО	

5. Ви прагнете переробити, перевиховати свого партнера.

Перевірте себе: чи є у вас схильність переробляти і перевиховувати партнера (оцінка суджень від 0 до 3 балів).

№	судження	бали
1	Я маю звичку повчати оточуючих	

2	Невиховані люди обурюють мене	
3	Я часто ловлю себе на тому, що намагаюся виховати кого-небудь	
4	Я за звичкою постійно роблю кому-небудь зауваження	
5	Я люблю командувати близькими	
	ВСЬОГО	

6. Вам хочеться підігнати партнера під себе, зробити його зручним.

Перевірте себе: якою мірою ви схильні підганяти партнерів під себе, робити їх зручними (оцінка суджень від 0 до 3 балів).

№	судження	бали
1	Мене дратують люди похилого віку, коли в годину пік вони з'являються в міському транспорті або в магазинах	
2	Жити в номері готелю зі сторонньою людиною для мене просто катування	
3	Коли партнер не погоджується в чомусь з моєї правильною позицією, зазвичай це дратує мене	
4	Я проявляю нетерпіння, коли мені заперечують	
5	Мене дратує, якщо партнер робить щось по-своєму, не так, як мені того хочеться	
	ВСЬОГО	

7. Ви не вмієте прощати іншому його помилки, незручність, ненавмисно заподіяні вам неприємності.

Перевірте себе, чи властива вам така тенденція поведінки (оцінка суджень від 0 до 3 балів).

№	судження	бали
1	Зазвичай, я сподіваюся, що моїм кривдникам дістанеться по заслугах	
2	Мене часто дорікають в буркотливості	
3	Я довго пам'ятаю завдані мені образи тими, кого я ціную або поважаю	
4	Не можна прощати товаришам по службі безтактні жарти	
5	Якщо діловий партнер ненавмисно зачепить моє самолюбство, я на нього проте ображуся	
	ВСЬОГО	

8. Ви нетерпимі до фізичного або психічного дискомфорту, в якому опинився партнер.

Перевірте себе: якою мірою ви терпимі до дискомфортних станів оточуючих (оцінка від 0 до 3 балів).

№	судження	бали
1	Я засуджую людей, які плачуться в чужу жилетку	
2	Внутрішньо я не схвалюю колег (приятелів), які при нагоді розповідають про своїх близьких	
3	Я намагаюся йти від розмови, коли хто-небудь починає скаржитися на своє сімейне життя	

4	Зазвичай я без особливої уваги вислуховую сповіді друзів (подруг)	
5	Мені іноді подобається позлити кого-небудь з рідних або друзів	
	ВСЬОГО	

9. Ви погано пристосовуєтеся до характерів, звичок, установок або домаганням інших.

№	судження	бали
1	Як правило, мені важко йти на поступки партнерам	
2	Мені важко знаходити спільну мову з людьми, у яких поганий характер	
3	Зазвичай я насилу пристосовуюся до нових партнерів по спільній роботі	
4	Я віддаю перевагу не підтримувати відносини з дещо дивними людьми	
5	Найчастіше я з принципу наполягаю на своєму, навіть якщо розумію, що партнер правий	
	ВСЬОГО	

Сирі дані емпіричного дослідження

Рівень академічної успішності

№ респондента	Отриманий бал	Рівень академічної успішності
1	87	високий
2	89	високий
3	77	середній
4	80	середній
5	70	низький
6	81	середній
7	82	середній
8	88	високий
9	91	високий
10	92	високий
11	87	високий
12	89	високий
13	77	середній
14	80	середній
15	70	низький
16	81	середній
17	82	середній
18	88	високий
19	91	високий
20	92	високий
21	87	високий
22	89	високий
23	77	середній
24	80	середній
25	70	низький
26	81	середній
27	82	середній
28	88	високий
29	91	високий
30	92	високий
31	87	високий
32	89	високий

33	77	середній
34	80	середній
35	70	низький
36	81	середній
37	82	середній
38	88	високий
39	91	високий
40	92	високий
41	87	високий
42	89	високий
43	77	середній
44	80	середній
45	70	низький
46	81	середній
47	82	середній
48	88	високий
49	91	високий
50	92	високий

«Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко)

№ респондента	Рівень академічної успішності	раціональний канал емпатії	емоційний канал емпатії	інтуїтивний канал емпатії	установки, які сприяють емпатії	здатність до емпатії	ідентифікація в емпатії	Загальний бал
1	високий	5	6	6	6	6	5	34
2	високий	5	6	5	5	6	6	35
3	середній	4	4	5	4	4	3	24
4	середній	4	4	5	5	5	3	26
5	низький	6	2	2	2	3	3	18
6	середній	4	4	5	5	5	3	26
7	середній	4	4	5	4	4	3	24
8	високий	5	6	5	6	6	6	36
9	високий	5	6	6	6	6	5	34

10	високий	5	6	5	5	6	6	35
11	високий	5	6	6	6	6	5	34
12	високий	5	6	5	5	6	6	35
13	середній	4	4	5	4	4	3	24
14	середній	4	4	5	5	5	3	26
15	низький	6	2	2	2	3	3	18
16	середній	4	4	5	5	5	3	26
17	середній	4	4	5	4	4	3	24
18	високий	5	6	5	6	6	6	36
19	високий	5	6	6	6	6	5	34
20	високий	5	6	5	5	6	6	35
21	високий	5	6	6	6	6	5	34
22	високий	5	6	5	5	6	6	35
23	середній	4	4	5	4	4	3	24
24	середній	4	4	5	5	5	3	26
25	низький	6	2	2	2	3	3	18
26	середній	4	4	5	5	5	3	26
27	середній	4	4	5	4	4	3	24
28	високий	5	6	5	6	6	6	36
29	високий	5	6	6	6	6	5	34
30	високий	5	6	5	5	6	6	35
31	високий	5	6	6	6	6	5	34
32	високий	5	6	5	5	6	6	35
33	середній	4	4	5	4	4	3	24
34	середній	4	4	5	5	5	3	26
35	низький	6	2	2	2	3	3	18
36	середній	4	4	5	5	5	3	26
37	середній	4	4	5	4	4	3	24
38	високий	5	6	5	6	6	6	36
39	високий	5	6	6	6	6	5	34
40	високий	5	6	5	5	6	6	35
41	високий	5	6	6	6	6	5	34
42	високий	5	6	5	5	6	6	35
43	середній	4	4	5	4	4	3	24
44	середній	4	4	5	5	5	3	26
45	низький	6	2	2	2	3	3	18
46	середній	4	4	5	5	5	3	26
47	середній	4	4	5	4	4	3	24
48	високий	5	6	5	6	6	6	36
49	високий	5	6	6	6	6	5	34

50	високий	5	6	5	5	6	6	35
----	---------	---	---	---	---	---	---	----

«Методика визначення типу особистості» (Д. Голланд)

№ респондента	Рівень академічної успішності	реалістичний	інтелектуальний	соціальний	конвенціональний	діловий	артистичний
1	високий	3	5	14	6	6	8
2	високий	3	5	14	5	6	7
3	середній	7	12	5	8	6	4
4	середній	7	14	6	5	5	5
5	низький	14	5	5	5	8	5
6	середній	8	14	5	5	5	5
7	середній	5	5	14	5	8	5
8	високий	3	5	14	7	8	5
9	високий	3	5	14	5	5	10
10	високий	3	5	14	4	4	12
11	високий	3	5	14	6	6	8
12	високий	3	5	14	5	6	7
13	середній	7	12	5	8	6	4
14	середній	7	14	6	5	5	5
15	низький	14	5	5	5	8	5
16	середній	8	14	5	5	5	5
17	середній	5	5	14	5	8	5
18	високий	3	5	14	7	8	5
19	високий	3	5	14	5	5	10
20	високий	3	5	14	4	4	12
21	високий	3	5	14	6	6	8
22	високий	3	5	14	5	6	7
23	середній	7	12	5	8	6	4
24	середній	7	14	6	5	5	5
25	низький	14	5	5	5	8	5
26	середній	8	14	5	5	5	5

27	середній	5	5	14	5	8	5
28	високий	3	5	14	7	8	5
29	високий	3	5	14	5	5	10
30	високий	3	5	14	4	4	12
31	високий	3	5	14	6	6	8
32	високий	3	5	14	5	6	7
33	середній	7	12	5	8	6	4
34	середній	7	14	6	5	5	5
35	низький	14	5	5	5	8	5
36	середній	8	14	5	5	5	5
37	середній	5	5	14	5	8	5
38	високий	3	5	14	7	8	5
39	високий	3	5	14	5	5	10
40	високий	3	5	14	4	4	12
41	високий	3	5	14	6	6	8
42	високий	3	5	14	5	6	7
43	середній	7	12	5	8	6	4
44	середній	7	14	6	5	5	5
45	низький	14	5	5	5	8	5
46	середній	8	14	5	5	5	5
47	середній	5	5	14	5	8	5
48	високий	3	5	14	7	8	5
49	високий	3	5	14	5	5	10
50	високий	3	5	14	4	4	12

«Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Хол)

№ респондента	Рівень академічної успішності	Емоційна обізнаність	Керування своїми емоціями	самотивація	емпатія	Розпізнавання емоцій інших	Загальний бал
1	високий	16	13	16	16	16	77
2	високий	15	14	15	16	16	76
3	середній	10	9	12	12	12	55

4	середній	12	12	12	12	12	60
5	низький	8	6	7	8	7	36
6	середній	10	10	12	12	12	56
7	середній	11	11	12	12	12	58
8	високий	15	14	15	16	15	75
9	високий	16	14	16	16	16	78
10	високий	15	15	15	16	16	77
11	високий	16	13	16	16	16	77
12	високий	15	14	15	16	16	76
13	середній	10	9	12	12	12	55
14	середній	12	12	12	12	12	60
15	низький	8	6	7	8	7	36
16	середній	10	10	12	12	12	56
17	середній	11	11	12	12	12	58
18	високий	15	14	15	16	15	75
19	високий	16	14	16	16	16	78
20	високий	15	15	15	16	16	77
21	високий	16	13	16	16	16	77
22	високий	15	14	15	16	16	76
23	середній	10	9	12	12	12	55
24	середній	12	12	12	12	12	60
25	низький	8	6	7	8	7	36
26	середній	10	10	12	12	12	56
27	середній	11	11	12	12	12	58
28	високий	15	14	15	16	15	75
29	високий	16	14	16	16	16	78
30	високий	15	15	15	16	16	77
31	високий	16	13	16	16	16	77
32	високий	15	14	15	16	16	76
33	середній	10	9	12	12	12	55
34	середній	12	12	12	12	12	60
35	низький	8	6	7	8	7	36
36	середній	10	10	12	12	12	56
37	середній	11	11	12	12	12	58
38	високий	15	14	15	16	15	75
39	високий	16	14	16	16	16	78
40	високий	15	15	15	16	16	77
41	високий	16	13	16	16	16	77
42	високий	15	14	15	16	16	76
43	середній	10	9	12	12	12	55

44	середній	12	12	12	12	12	60
45	низький	8	6	7	8	7	36
46	середній	10	10	12	12	12	56
47	середній	11	11	12	12	12	58
48	високий	15	14	15	16	15	75
49	високий	16	14	16	16	16	78
50	високий	15	15	15	16	16	77

«Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко)

№ респондента	Отриманий бал	Рівень комунікативної толерантності
1	21	високий
2	24	високий
3	33	середній
4	32	середній
5	97	низький
6	36	середній
7	34	середній
8	21	високий
9	18	високий
10	40	середній
11	21	високий
12	24	високий
13	33	середній
14	32	середній
15	97	низький
16	36	середній
17	34	середній
18	21	високий
19	18	високий
20	40	середній
21	21	високий
22	24	високий
23	33	середній
24	32	середній
25	97	низький
26	36	середній
27	34	середній
28	21	високий

29	18	високий
30	40	середній
31	21	високий
32	24	високий
33	33	середній
34	32	середній
35	97	низький
36	36	середній
37	34	середній
38	21	високий
39	18	високий
40	40	середній
41	21	високий
42	24	високий
43	33	середній
44	32	середній
45	97	низький
46	36	середній
47	34	середній
48	21	високий
49	18	високий
50	40	середній

Додаток 3

Кореляційні зв'язки за шкалами методик (за методом рангової кореляції

Спірмена)

	Кореляції														
	Рс Спірмена														
	академічна_успішність			раціонал_канал_емпатії			емоційний_канал_емпатії			інтуїтивний_канал_емпатії			установки_емпатії		
	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N
академічна_успішність	1,000		50	,302	,033	50	,905	,000	50	,539	,000	50	,655	,000	50
раціонал_канал_емпатії	,302	,033	50	1,000		50	,333	,018	50	-,075	,607	50	,190	,187	50
емоційний_канал_емпатії	,905	,000	50	,333	,018	50	1,000		50	,671	,000	50	,822	,000	50
інтуїтивний_канал_емпатії	,539	,000	50	-,075	,607	50	,671	,000	50	1,000		50	,778	,000	50
установки_емпатії	,655	,000	50	,190	,187	50	,822	,000	50	,778	,000	50	1,000		50
здатність_емпатії	,879	,000	50	,324	,022	50	,972	,000	50	,652	,000	50	,891	,000	50
ідентиф_емпатії	,855	,000	50	,546	,000	50	,909	,000	50	,309	,029	50	,828	,000	50
рівень_емпатії	,834	,000	50	,305	,031	50	,916	,000	50	,410	,003	50	,785	,000	50
реалістичний_тип	-,895	,000	50	-,323	,022	50	-,968	,000	50	-,650	,000	50	-,735	,000	50
інтелектуальний_тип	-,539	,000	50	-,745	,000	50	-,497	,000	50	-,139	,336	50	-,189	,190	50
соціальний_тип	,846	,000	50	,286	,043	50	,824	,000	50	,549	,000	50	,600	,253	50
конвенціональний_тип	-,362	,010	50	-,147	,308	50	,004	,979	50	,181	,207	50	,165	,036	50
діловий_тип	-,397	,004	50	,515	,000	50	,728	,000	50	-,358	,011	50	-,297	,000	50
артистичний_тип	,834	,000	50	,307	,030	50	,921	,000	50	,527	,000	50	,549	,000	50
емоц_обізнаність	,815	,000	50	,305	,031	50	,916	,000	50	,824	,000	50	,868	,000	50
керування_емоц	,951	,000	50	,316	,025	50	,949	,000	50	,849	,000	50	,873	,000	50
самотивація	,826	,000	50	,333	,018	50	1,000		50	,671	,000	50	,822	,000	50
емпатія	,905	,000	50	,333	,018	50	1,000		50	,671	,000	50	,822	,000	50
розпознавання_емоцій_і_інший	,905	,000	50	,322	,023	50	,965	,000	50	,719	,000	50	,746	,000	50
емоц_інтелект	,894	,000	50	,302	,033	50	,907	,000	50	,778	,000	50	,807	,000	50
комунікативна_толерантність	-,426	,002	50	-,060	,676	50	-,665	,000	50	-,778	,000	50	-,803	,000	50

* Кореляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

** Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

	Кореляції														
	Рс Спірмена														
	здатність_емпатії			ідентиф_емпатії			рівень_емпатії			реалістичний_тип			інтелектуальний_тип		
	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N
академічна_успішність	,879	,000	50	,855	,000	50	,834	,000	50	-,895	,000	50	-,539	,000	50
раціонал_канал_емпатії	,324	,022	50	,546	,000	50	,305	,031	50	-,323	,022	50	-,745	,000	50
емоційний_канал_емпатії	,972	,000	50	,909	,000	50	,916	,000	50	-,968	,000	50	-,497	,000	50
інтуїтивний_канал_емпатії	,652	,000	50	,309	,029	50	,410	,003	50	-,650	,000	50	-,139	,336	50
установки_емпатії	,881	,000	50	,626	,000	50	,785	,000	50	-,735	,000	50	-,189	,190	50
здатність_емпатії	1,000		50	,883	,000	50	,942	,000	50	-,899	,000	50	-,370	,008	50
ідентиф_емпатії	,883	,000	50	1,000		50	,933	,000	50	-,880	,000	50	-,610	,000	50
рівень_емпатії	,942	,000	50	,933	,000	50	1,000		50	-,847	,000	50	-,349	,013	50
реалістичний_тип	-,899	,000	50	-,880	,000	50	-,847	,000	50	1,000		50	,613	,000	50
інтелектуальний_тип	-,370	,008	50	-,610	,000	50	-,706	,013	50	,613	,000	50	1,000		50
соціальний_тип	,749	,000	50	,753	,000	50	-,045	,757	50	-,004	,980	50	-,712	,000	50
конвенціональний_тип	-,077	,595	50	-,100	,489	50	-,268	,060	50	-,921	,000	50	-,118	,414	50
діловий_тип	-,392	,005	50	-,137	,344	50	-,068	,060	50	-,706	,000	50	-,551	,004	50
артистичний_тип	,750	,000	50	,674	,000	50	,589	,000	50	-,922	,000	50	-,477	,000	50
емоц_обізнаність	,909	,000	50	,737	,000	50	,763	,000	50	-,906	,000	50	-,463	,001	50
керування_емоц	,916	,000	50	,899	,000	50	,913	,000	50	-,919	,000	50	-,471	,001	50
самотивація	,922	,000	50	,759	,000	50	,772	,000	50	-,966	,000	50	-,497	,000	50
емпатія	,972	,000	50	,909	,000	50	,916	,000	50	-,966	,000	50	-,497	,000	50
розпознавання_емоцій_і_інший	,936	,000	50	,842	,000	50	,818	,000	50	-,934	,000	50	-,479	,000	50
емоц_інтелект	,908	,000	50	,742	,000	50	,757	,000	50	-,898	,000	50	-,458	,001	50
комунікативна_толерантність	-,646	,000	50	-,426	,002	50	-,532	,000	50	,664	,000	50	,195	,174	50

* Кореляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

** Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

	керування_емоц			самомотивація			емпатія			розпізнавання_емоцій_інший			емоц_інтелект		
	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N
академічна_успішність	.951**	.000	50	.826**	.000	50	.905**	.000	50	.905**	.000	50	.894**	.000	50
раціонал_канал_емпатії	.305**	.031	50	.316**	.025	50	.333**	.018	50	.322**	.023	50	.302**	.033	50
емоційний_канал_емпатії	.916**	.000	50	.949**	.000	50	1.000**		50	.965**	.000	50	.907**	.000	50
інтуїтивний_канал_емпатії	.478**	.000	50	.849**	.000	50	.671**	.000	50	.719**	.000	50	.778**	.000	50
установки_емпатії	.701**	.000	50	.873**	.000	50	.822**	.000	50	.746**	.000	50	.807**	.000	50
здатність_емпатії	.916**	.000	50	.922**	.000	50	.972**	.000	50	.938**	.000	50	.908**	.000	50
ідентиф_емпатії	.899**	.000	50	.759**	.000	50	.909**	.000	50	.842**	.000	50	.742**	.000	50
рівень_емпатії	.913**	.000	50	.772**	.000	50	.916**	.000	50	.818**	.000	50	.757**	.000	50
реалістичний_тип	-.906**	.000	50	-.919**	.000	50	-.968**	.000	50	-.934**	.000	50	-.898**	.000	50
інтелектуальний_тип	-.463**	.001	50	-.471**	.001	50	-.497**	.000	50	-.479**	.000	50	-.458**	.000	50
соціальний_тип	.836**	.000	50	.782**	.001	50	.824**	.000	50	.795**	.000	50	.828**	.000	50
конвенційоальний_тип	-.304**	.032	50	.064	.657	50	.004	.979	50	-.127	.378	50	-.233**	.104	50
діловий_тип	-.401**	.004	50	-.297**	.036	50	-.278**	.050	50	-.403**	.004	50	-.455**	.001	50
артистичний_тип	.779**	.000	50	.753**	.000	50	.728**	.000	50	.828**	.000	50	.875**	.000	50
емоц_обачність	.838**	.000	50	.971**	.000	50	.921**	.000	50	.922**	.000	50	.969**	.000	50
керування_емоц	1.000		50	.804**	.000	50	.916**	.000	50	.884**	.000	50	.892**	.000	50
самомотивація	.804**	.000	50	1.000		50	.949**	.000	50	.949**	.000	50	.940**	.000	50
емпатія	.916**	.000	50	.949**	.000	50	1.000		50	.965**	.000	50	.807**	.000	50
розпізнавання_емоцій_інший	.884**	.000	50	.949**	.000	50	.985**	.000	50	1.000		50	.940**	.000	50
емоц_інтелект	.892**	.000	50	.940**	.000	50	.907**	.000	50	.940**	.000	50	1.000		50
комунікативна_толерантність	-.474**	.001	50	-.762**	.000	50	-.665**	.000	50	-.600**	.000	50	-.643**	.000	50

* Кореляція значима на
** Кореляція значима на

	самомотивація						емпатія		розпізнавання емоцій інший				емоц_інтелект				комунікативна_толерантність								
	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N	Коефіцієнт т кореляції	Знач. (двухсторонн я)	N
академічна_успішність	50	.826**	.000	50	.905**	.000	50	.905**	.000	50	.894**	.000	50	.894**	.000	50	-.426**	.002	50	-.426**	.002	50	-.426**	.002	50
раціонал_канал_емпатії	50	.316*	.025	50	.333*	.018	50	.322*	.023	50	.302*	.033	50	.302*	.033	50	-.060	.876	50	-.060	.876	50	-.060	.876	50
емоційний_канал_емпа тії	50	.949**	.000	50	1.000**	.	50	.965**	.000	50	.907**	.000	50	.907**	.000	50	-.665**	.000	50	-.665**	.000	50	-.665**	.000	50
інтуїтивний_канал_емпа тії	50	.849**	.000	50	.671**	.000	50	.719**	.000	50	.778**	.000	50	.778**	.000	50	-.778**	.000	50	-.778**	.000	50	-.778**	.000	50
установки_емпатії	50	.873**	.000	50	.822**	.000	50	.838**	.000	50	.908**	.000	50	.908**	.000	50	-.803**	.000	50	-.803**	.000	50	-.803**	.000	50
здатність_емпатії	50	.922**	.000	50	.972**	.000	50	.842**	.000	50	.742**	.000	50	.742**	.000	50	-.426**	.002	50	-.426**	.002	50	-.426**	.002	50
ідентиф_емпатії	50	.759**	.000	50	.909**	.000	50	.818**	.000	50	.757**	.000	50	.757**	.000	50	-.532**	.000	50	-.532**	.000	50	-.532**	.000	50
рівень_емпатії	50	.772**	.000	50	.916**	.000	50	.834**	.000	50	-.898**	.000	50	-.898**	.000	50	.664**	.000	50	.664**	.000	50	.664**	.000	50
реалістичний_тип	50	-.919**	.000	50	-.968**	.000	50	-.479**	.000	50	-.458**	.001	50	-.458**	.001	50	-.550**	.000	50	-.550**	.000	50	-.550**	.000	50
інтелектуальний_тип	50	-.471**	.000	50	-.497**	.000	50	.795**	.000	50	.828**	.000	50	.828**	.000	50	-.459**	.001	50	-.459**	.001	50	-.459**	.001	50
соціальний_тип	50	.782**	.000	50	.824**	.000	50	-.127**	.378	50	-.233**	.104	50	-.233**	.104	50	-.013	.931	50	-.013	.931	50	-.013	.931	50
конвенціональний_тип	50	.064	.857	50	.004	.979	50	-.403**	.004	50	-.455**	.001	50	-.455**	.001	50	-.253**	.076	50	-.253**	.076	50	-.253**	.076	50
діловий_тип	50	-.297**	.036	50	-.278**	.050	50	.878**	.000	50	.875**	.000	50	.875**	.000	50	-.777**	.000	50	-.777**	.000	50	-.777**	.000	50
артистичний_тип	50	.753**	.000	50	.729**	.000	50	.922**	.000	50	.969**	.000	50	.969**	.000	50	-.474**	.001	50	-.474**	.001	50	-.474**	.001	50
емоц_об'язаність	50	.971**	.000	50	.921**	.000	50	.884**	.000	50	.892**	.000	50	.892**	.000	50	-.782**	.000	50	-.782**	.000	50	-.782**	.000	50
керування_емоц	50	.804**	.000	50	.916**	.000	50	.949**	.000	50	.940**	.000	50	.940**	.000	50	-.665**	.000	50	-.665**	.000	50	-.665**	.000	50
самомотивація	50	1.000	.	50	1.000	.	50	.965**	.000	50	.940**	.000	50	.940**	.000	50	-.600**	.000	50	-.600**	.000	50	-.600**	.000	50
емпатія	50	.949**	.000	50	.965**	.000	50	1.000	.	50	.940**	.000	50	.940**	.000	50	-.843**	.000	50	-.843**	.000	50	-.843**	.000	50
розпізнавання_емоцій_і нший	50	.949**	.000	50	.907**	.000	50	.940**	.000	50	1.000	.	50	1.000	.	50	-.643**	.000	50	-.643**	.000	50	-.643**	.000	50
емоц_інтелект	50	.940**	.000	50	.907**	.000	50	.940**	.000	50	1.000	.	50	1.000	.	50	1.000	.	50	1.000	.	50	1.000	.	50
комунікативна_толерант ність	50	-.762**	.000	50	-.665**	.000	50	-.600**	.000	50	-.643**	.000	50	-.643**	.000	50	1.000	.	50	1.000	.	50	1.000	.	50

* Корреляція значима на
** Корреляція значима н